

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

**Proměny současné české rodiny
aneb - mezi manželstvím a psí knížkou**

Vypracovala: Lucie Hatáková
Vedoucí práce: Mgr. Renáta Sedláková, PhD.

České Budějovice 2010

Poděkování

Děkuji Mgr. Renátě Sedlákové, PhD. za rady a připomínky, které mi poskytovala během vypracovávání této bakalářské práce.

Zároveň bych ráda poděkovala celé své rodině a příteli za veškerou podporu při mém dosavadním studiu.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.“

„Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.“

V Českých Budějovicích; 30. 4. 2010

.....

Anotace

Následující bakalářská práce se zabývá současnými trendy rodinného chování v České republice. Klíčovou otázkou je vztah dnešní mladé generace k nesezdanému soužití a k manželství. Postupně jsou uvedeny nejzásadnější změny ve struktuře české rodiny. Práce se dále snaží zařadit současnou společnost v rámci Evropy z hlediska nejrozličnějších demografických charakteristik, kterými jsou například míra sňatečnosti, rozvodovosti či počty narozených dětí. Na základě provedeného výzkumu bylo zjištěno pozitivní postavení dnešní mladé generace k manželské instituci a naopak značná nedůvěra k trvalému nesezdanému soužití.

Annotation

The following bachelor thesis deals with current trends of family behavior in the Czech Republic. The key question is a relationship of today's young generation to cohabitation and marriage. Most basic changes in structure of Czech family are mentioned step by step. This diploma work tries to place today's European society in light of all sorts of demographic characteristics, such as marriage and divorce rate or natality. This research ascertained positive attitude of nowadays young generation to marriage and on the contrary large misgiving to cohabitation.

Obsah

I. Teoretická část.....	6
1. Úvod a cíl práce.....	6
2. Rodina.....	8
2. 1. Rodina.....	8
2. 2. Funkce rodiny dříve a nyní.....	9
2. 3. Změny v chápání rodiny.....	11
2. 3. 1. Vývoj rodiny.....	11
2. 4. Česká rodina v dnešní době.....	14
2. 4. 1. Moderní rodina.....	14
2. 4. 2. Postmoderní rodina.....	15
3. Evropské modely rodiny.....	17
3.1. Historie západu a východoevropského modelu rodiny.....	17
3. 2. Popis Hajnalovy linie.....	17
3. 2. 1. Charakteristika západoevropského typu.....	18
3. 2. 2. Charakteristika východoevropského typu.....	19
4. Česká republika v rámci dvou evropských modelů.....	20
4. 1. Vývoj před rokem 1989.....	21
4. 2. Vývoj po roce 1989.....	23
4. 3. Současný vývoj.....	25
4. 4. Budoucnost západoevropské rodiny.....	26
5. Manželství v západní tradici.....	29
5. 1. Uzavírání manželství ve dvacátém století.....	29
5. 2. Sňatek.....	30
5. 3. Sňatkový trh.....	31
5. 4. Pohled na manželství.....	32
5. 5. Zesvětštění manželské instituce.....	33
5. 6. Motivy a podmínky volby manželství.....	35
5. 7. Rozvod.....	36
6. 1. Definice nesezdaného soužití.....	39
6. 2. Historie nesezdaného soužití.....	39
6. 3. Formy nesezdaného soužití.....	40
6. 4. Motivy volby nesezdaného soužití.....	41
II. Empirická část.....	43
7. Metodologie výzkumu.....	44
7. 1. Kvalitativní výzkum.....	44
7. 2. Výběr a popis respondentů.....	45
7. 3. Názory mladé generace.....	48
8. Závěr aneb mezi manželstvím a „psí knížkou“.....	53
9. Odborná literatura.....	56
10. Internetové zdroje.....	61

I. Teoretická část

1. Úvod a cíl práce

„Vzít si, či nevzít“ Pro mě osobně dilema, o které tu běží, jelikož téma mé bakalářské práce zní: Proměna české rodiny aneb mezi manželstvím a „psí knížkou“. Ač se zdá Hamletova otázka bytí složitější, snad i důležitější, najít odpověď na tu mou je také pěkný oříšek. O tomto svědčí i fakt, že v poslední době bývá stále častěji probírána mnohými sociology, psychology, ale i běžnými lidmi, kterých se ať už momentálně týká, či v budoucnu týkat bude. Nesezdané soužití se stává totiž v poslední době jakýmsi trendem, ne-li nepsanou normou společnosti.

Mým úkolem je také zjistit, zda se rodinné chování české populace blíží spíše západní či východní Evropě a jakými změnami během posledních let česká rodina prošla.

Tuto práci jsem si zvolila zejména kvůli častým rozepřím mezi mnou a mou babičkou a mým otcem, kteří považují sňatek a manželství za nejdůležitější krok v životě každého člověka. Zároveň mě velmi zajímalo, jaký přínos bude mít práce pro mě samotnou, jelikož v době zadávání práce jsem si svým osobním názorem na manželství nebyla vůbec jistá.

Bakalářská práce se skládá ze dvou hlavních částí, teoretické a empirické. Obsahem obou částí jsou hlavní témata práce, tedy rodina, manželství a nesezdané soužití, která jsou probírána v různých souvislostech. Rodině, jako hlavnímu tématu bakalářské práce je věnován největší prostor v teoretické části. Zmíněná je jak historie a vývoj rodiny, tak i její funkce a současný stav. Jako základ pro svou práci jsem zvolila odborné publikace. Jmenovitě se jednalo o díla Iva Možného, Ludmily Fialové, Dany Hamplové či Evelyne Sullerotové.

Druhá část bakalářské práce je empirická, pro kterou sloužily jako podklad rozhovory se šesti respondenty. Rozhovory byly polostrukturované a mezi hlavní probíraná témata patřila rodina, manželství a nesezdané soužití. Respondentům byly kladeny otázky, na které mohli volně odpovídat podle svého uvážení. Čas na jednotlivé rozhovory nebyl nikterak určen ani omezen, ale lišil se podle jednotlivých dotazovaných a jejich odpovědí. V podstatě byla probírána témata související a navazující na předešlou teoretickou část.

Ve zminěné empirické části se budu zabývat otázkou: Jaké jsou motivy volby manželství místo nesezdaného soužití u současné populace ve věku 22-28 let. Odvozenou otázkou může být: Jaké jsou výhody a nevýhody manželství a nesezdaného

soužití z pohledu této mladé populace? Jako podklad pro můj výzkum mi poslouží nestrukturovaný rozhovor s několika zástupci obou pohlaví. Pomocí zmíněného rozhovoru se budu snažit zjistit postoje, názory a postřehy k probírané problematice. Zároveň se zaměřím na plány mladých lidí do budoucnosti co se rodinného života týče a následně popíši hlavní rysy a trendy. Jedním z hlavních témat rozhovorů i celé práce je manželství. Prostřednictvím zjištěných názorů a postojů k této tématice, se pokusím zjistit, jak vypadá podle dotazovaných dobré manželství a zda vůbec existuje takovéto manželství v dnešní době. Mou motivací a inspirací je krásné manželství mých prarodičů. Co pamatuji, mám dojem, že se dokonale doplňují. Bohužel nevím, zda je to pouze můj subjektivní pocit, nebo mají podobný názor i sami prarodiče. Je možné, že je to povahou mého dědy, který patří ještě do staré generace džentlmenů, které dnes vídáváme už jen ve filmech pro pamětníky. Nebo je to snad zásluha mé babičky? Která má svatou trpělivost. Ať už je to jakkoliv, jejich manželství je pro mě vzorem spokojeného a dobrého manželství. K tématu manželství jistě neodmyslitelně patří i sňatek.. Nedávno jsem měla možnost shlédnout americký film s příznačným názvem „Válka nevěst“. Hlavní pointou této romantické, snad i trochu utopické komedie, byl dětský sen dvou dívek mít honosnou svatbu se vším všudy v hotelu Plaza. Tento sen jim vydržel až do jejich dospělosti a nakonec se i přes veškeré útrapy stal skutečností....tedy v tomto filmu. Napadla mě však otázka, zda i ve skutečnosti hrající si dívky v maminčiných svatebních šatech v pozdější době nezmění svůj názor. I na tuto otázku se budu během své práce snažit odpovědět.

2. Rodina

Ve své práci se mám zaměřit i na to, zda českou populaci řadíme mezi západoevropský typ rodiny, či spíše mezi ten východoevropský typ. Pro ujasnění, stručně lze říci, že právě tyto dva typy rozdělujeme z hlediska formování rodiny a jejího fungování.

2. 1. Rodina

Než se ale začneme věnovat těmto evropským typům rodiny, pojďme si stručně objasnit samotné slovo rodina, to jakým vývojem v minulosti prošla a zda je na místě obava, že česká rodina v současné době prochází krizí.

Pokud tedy budeme chtít vysvětlit, co je rodina a kdo nebo co rodinu tvoří, musíme se na tuto otázku podívat hned z několika úhlů pohledu. V Národní koncepci rodinné politiky z roku 2005 se můžeme například dočíst, že rodina je prostorem, ve kterém dochází k formování osobnosti člověka, zároveň je prostorem tvorby lidského kapitálu, výchovy a růstu budoucích generací¹. V sociologických slovnících se shodně dozvídáme, že rodina je obecně považována za základní jednotku sociální organizace a že ji lze jen s velkými obtížemi výstižně popsat. Dále se zde dočteme, že je možné s určitou licencí považovat rodinu za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, v němž jsou jeho členi vzájemně spojeni pokrevně, či díky adopci a vznikne tak vztah rodič-dítě, dále vztah matka- otec a v neposlední řadě i vztah sourozenectví, který však nemusí vznikat vždy (Geist, 1992). Toto vymezení pojmu rodina však není jediné. Existuje i řada jiných výměrů a definic. Například R.König považuje rodinu za skupinu vlastní povahy, která vzájemně spojuje své členy intimním citem, kooperací a vzájemnou pomocí (cit. podle Geist, 1992). Takto bychom mohli pokračovat i vymezením charakteristických znaků rodiny. W.J. Goode ji popisuje skrze reprodukční a ochranou funkci, dále jí připisuje vytváření statusů, sexuální kontrolu, socializaci a podobně (cit. podle Geist, 1992).

Pokud se zaměříme na strukturu rodiny obecně, zjistíme, že ji lze klasifikovat jako takzvanou úplnou nebo neúplnou. Podle Durkheima (1988) úplnou rodinu reprezentuje jaderný, nebo-li nukleární typ (cit. podle Geist, 1992). V socialistických soustavách bývá tento typ včleňován do rozšířeného typu rodiny, která se skládá ze

¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Národní koncepce rodinné politiky z roku 2005*. [on-line] [cit. 22. 2. 2010] Dostupné z :http://www.noviny-mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

dvou či více jaderných rodin. Chybí-li jeden z rodičů, jedná se o neúplnou rodinu. Další hledisko podle kterého je možné určit hned několik typů rodiny, je hledisko rozdělení moci a autority v rodině. V tomto případě pak rozlišujeme hned tři typy: V patriarchální rodině drží veškerou moc ve svých rukou otec; naopak v matriarchální všechna moc přísluší matce a posledním typem je rovnostářská rodina (též nazývaná jako demokratická), která je podle E.M. Geeové (1990) ideálem fungujícím jen občas. (cit. podle Geist, 1992)

Vedle těchto typů rodin lze dále rozlišit rodiny podle sídla manželů² (Geist 1992).

V poslední době však nesmíme zapomínat i na poměrně nový typ rodiny, a to na rodinu homosexuální, ve které homosexuální partneři adoptují děti. Tento posledně jmenovaný typ rodiny je momentálně aktuální z evropských států například v Belgii, Británii, Dánsku, Německu, Nizozemsku, Norsku nebo ve Švédsku. Jak vidíme, jedná se především o vyspělé státy západní a severní Evropy. V České republice momentálně probíhají diskuse týkající se povolení tohoto typu rodiny. V současné době tedy není pro českou společnost aktuální.

2. 2. Funkce rodiny dříve a nyní

Už odedávna byla rodina chápána jako relativně samostatná instituce a zároveň i jako společenská skupina. Rodina tak v dřívější době plnila nejen určité funkce pro společnost, ale zároveň měla i řadu funkcí, které jsou nutné k uspokojování potřeb všech jejích členů. Podle Šolcové (1976) funkcemi rodiny tedy označujeme takový souhrn činností, kterými rodina zabezpečuje jednak uspokojení potřeb a zájmů svých členů, jedna potřeby a zájmy celé společnosti. Funkce rodiny mají tedy dva základní zdroje, potřeby společenské a potřeby určené specifikou té které individuální rodiny (Šolcová, 1976).

Jeden z rozsáhlých výčtů funkcí rodiny uvádí například americký sociolog William F. Ogburn (cit. podle Šolcová, 1976):

1. Funkce ekonomická, která se vztahuje k ekonomickému životu rodiny.
2. Funkce prestižní neboli šíření rodiny jako centra, které dodává status a úctu svým členům.
3. Funkce výchovná – neboť domov slouží jako odpovědný činitel pro všechny aspekty a formy výchovy.

2 V tomto případě se jedná o matrilokální, patrilokální, neolokální, avunkolokální, duolokální typ rodiny (Geist 1992).

4. Funkce ochranná – na mysli máme jak ochranu manžela a manželky navzájem, ale i ochranu dětí rodiči a jejich ochranu dětmi, když zestárnou.
5. Rodina je zároveň středisko pro účast na náboženském výcviku.
6. Rodina je hlavní jednotka pro formy a procedury rekreace.
7. Poslední funkcí je starost o citový vztah mezi druhy a „plození dětí“.

Ogburn považuje prvních 6 funkcí za typické pouze pro rodinu patriarchální. Současná moderní rodina podle něj plně realizuje pouze poslední funkci.

Další možný výčet uvedl v minulosti český buržoazní sociolog Otakar Machotka. Ten uvádí dokonce 8 funkcí (cit. podle Šolcová, 1976):

1. Vedení domácnosti.
2. Plození a výchova dětí.
3. Úprava počtu obyvatelstva.
4. Úprava plemenného výběru.
5. Družný denní styk.
6. Částečná péče o nemocné a staré.
7. Udržování a dědění majetku.
8. Určení volby povolání dětí.

Z uvedených výčtů, které byly známy především v dobách předrevolučních, je zřejmá snaha postihnout všechny aktivity života rodiny, tedy obsáhnout všechny její činnosti.

Na druhou stranu může být pro mnohé zarážející absence funkce zajišťující předávání sociálního statusu, která patří k těm velmi důležitým. Dnes totiž rodina na funkci reprodukční a sexuálně regulační rezignuje a je místem emotivního zázemí a socializace. Rodina má podle Montoussého a Renouarda (2005) k dispozici dva základní nástroje socializace a předávání hodnot. Jde jednak o nevědomou socializaci, založenou na implicitním učení, jelikož rodiče jsou prvními osobami, k nimž se děti mohou vztahovat. V druhém případě se jedná o vědomou socializaci, kterou lze

definovat jako výchovu a explicitní vysvětlování norem a pravidel chování (Montoussé; Renouard, 2005).

Podle Macháčkové a Záleské můžeme v současnosti za základní funkce rodiny považovat tyto:

Biologicko-sexuálně-reprodukční funkce - tato funkce zajišťuje plození potomků;
ekonomicko-zabezpečovací funkce – zde máme na mysli hmotné zajištění členů rodiny;
emocionální funkce - zajišťuje citové zázemí pro své členy;
výchovně vzdělávací funkce - učí děti zařazovat se do dané společnosti a kultury.

Z výše jmenovaných funkcí je podle uvedených autorek tou nejdůležitější právě posledně jmenovaná emocionalita.

Emocionální funkci v rodině dokáže plně zastávat pouze jedinec (rodič), který je dostatečně zralý, zodpovědný a zároveň dokáže vytvořit trvalé citové zázemí pro všechny její ostatní členy.

Jistota pevného citového zázemí je potřebná nejen pro děti, ale také pro dospělé. I přesto lze v poslední době bohužel vysledovat, že v některých kruzích vystupují do popředí spíše faktory hmotné povahy³.

2. 3. Změny v chápání rodiny

Rodina nevypadala vždy stejně a neplnila tytéž funkce jako v dnešní době, ale prošla několika stádii vývoje.

2. 3. 1. Vývoj rodiny

Jelikož je mé téma ze sociologického oboru a sociologie je věda o moderních společnostech, kterými pravěká či středověká společnost rozhodně nejsou, rozhodla jsem se s popisem vývoje rodiny začít přibližně až od počátku 20. století. V této

³ Jihočeská univerzita; Zdravotně sociální fakulta. *Současné negativní trendy ve vývoji české rodiny*. Macháčková J., Záleská V. a kol. [on-line] [cit. 23. 2. 2010]
Dostupné z: <http://www.zsf.jcu.cz/struktura/katedry/kko/projekty/frvs-2008/>

kapitole jsem vycházela hlavně z názorů Iva Možného, které zmiňuje ve své knize Rodina a společnost z roku 2006.

Jak uvádí zmíněný Možný (2006), ať už v minulosti, či v přítomnosti, rodina byla a je chápána jako nejstabilnější výtvar naší civilizace, který se však nejméně od konce první světové války podstatně změnil a mění. Nemění se však jen okrajově, ale ve svých nejzákladnějších charakteristikách. Změny, které máme na mysli se především v druhé polovině dvacátého století zviditelnily. Podle Možného (2006) jsou to zejména tyto změny:

1. V křesťanském kulturním okruhu měla po staletí rodina monopol na legitimní sex. Tento monopol však s postupnou legitimizací předmanželského sexu padl. Poté se začalo spekulovat i o právu manželského partnera na sex toho druhého.
2. Při ztrátě monopolu na legitimizaci sexu stále v rodině zůstal monopol na legitimizaci plození dětí. Ten se udržel až do počátku sedmdesátých let, kdy ve všech společnostech naše kulturního okruhu prudce stoupá počet nemanželských, tudíž nelegitimních dětí.
3. Tradiční rodina přispívala ke stabilitě společnosti i tím, že výběr manželského partnera nebyl v rukou těch, kterých se to bezprostředně týkalo, nýbrž byl v rukou jejich rodičů. Mnohdy tak bylo přihlíženo zejména na zachování (zlepšení) společenského postavení celé rodiny. Individualistické klima, hodnota svobodné volby, zdůrazňovaná na úkor hodnoty odpovědnosti, a ztráta sociálních distancí v demokratických společnostech způsobily postupné, ale zároveň podstatné oslabení vlivu rodiny na výběr budoucího partnera a jeho rodiny. Dvě světové války, světová hospodářská krize mezi nimi a u nás pak zejména komunistický režim, také demonstrovaly, jak malá je jistota trvalého držení a nezměnitelné hodnoty rodinných majetků.
4. Dále slábne a mizí transcendentní garance svazku. Na její místo nastoupil prchavý fenomén, jménem láska, založená na sexuální přitažlivosti. V souvislosti s tímto začal růst počet rozvodů.
5. Prohlubující se dělba práce a rozvoj speciálních institucí, odebraly rodině několik jejích funkcí. Nejprve se rodině vzdálil zaměstnaný otec, jelikož jeho místa jeho pracoviště a bydliště byla rozdílná. Formální organizace, kterou byla mimo jiné i škola vzala rodině také jednu z důležitých funkcí – vzdělávací. Masmédia zrušila rodině

monopol na socializační funkci a nemocnice se zase dokázala postarat o nemocné. Rodině tak zůstal konzum, zábava a citové bezpečí. V poslední jmenované funkci je zatím rodina nenahraditelná.

6. V polovině dvacátého století se lidstvu dostala do rukou masově dostupná a v poslední generaci naprosto účinná antikoncepce. Rodina ztratila monopol na plození dětí a podíl dobrovolně doživotně bezdětných stoupá.
7. V neposlední řadě dostávají obsah a povaha komplementarity mužské a ženské role radikálně nový půdorys. Ženy začínají opouštět domácnost a kariéra se pro ně stává stejně důležitou jako v případě mužů (Možný 2006).

Tyto všechny změny vedou k přeměnám rodiny jako takové. Mění se například její struktura, role a funkce. Na základě tohoto hovoříme o takzvané tradiční, moderní a následně i některými změnami vyvolané další změny vytvořily rodinu postmoderní.

Ivo Možný ve své knize Rodina a společnost tyto tři typy rodiny stručně charakterizuje, jak můžeme vidět v tabulce níže.

	<u>Tradiční</u>	<u>Moderní</u>	<u>Postmoderní</u>
<u>Struktura</u>	Široká, vícegenerační	nukleární	variabilní, individualizovaná
<u>Základní kapitál</u>	ekonomický	ekonomický, sociální, kulturní	sociální, <u>kulturní</u>
<u>Legitimizace</u>	sex, děti	děti	<u>nelegitimuje</u>
<u>Role</u>	komplementární, hierarchizované	segredované, komplementární	individualizované
<u>Funkce</u>	univerzální	pečovatelské, citové, statusotvorné	<u>citové</u>
<u>Autorita</u>	otec	otec-matka, funkčně regredované	individualizovaná, slabá
<u>Reprezentace diskurzu</u>	náboženský církvní	občanský	masmediální
<u>Mezigenerační přenos</u>	patrilineární	demokratický, smíšený	slabý

Zdroj: Ivo Možný 2006

2. 4. Česká rodina v dnešní době

2. 4. 1. Moderní rodina

Jak už bylo řečeno, rodina se v posledních desetiletích dosti podstatně proměňuje ve všech rozvinutých zemích naší civilizace. Ivo Možný (2006) se k této záležitosti vyjadřuje takto: „ekonomika pozdního kapitalismu a kulturní klima doby postmoderní nejsou rodině příznivě nakloněny.“ V poslední třetině minulého století se v reprodukčním a rodinném chování vynořily některé nové trendy, které rodinu podstatně ovlivňují. Tyto změny na sklonku doby moderní se týkají samozřejmě i české rodiny. Určité zpoždění oproti evropskému vývoji, dané čtyřicetiletou izolací české společnosti od té západní, se dynamicky vyrovnalo od okamžiku, kdy se Česká republika v devadesátých letech opět otevřela světu. Již v této době prošla česká rodina zásadní změnou. Zatímco dnes se nám zdá samozřejmé, že v každé generaci se zakládá rodina znovu a znovu, nebylo tomu tak vždy. Na místo dnešní nukleární rodiny byla obvyklá vícegenerační domácnost, ve které docházelo v důsledku vysoké úmrtnosti ve středním věku k častému obměňování složení rodičovského páru.

Dále přestalo platit nepsané pravidlo, že se nevěsta stěhovala do domácnosti ženicha. Ještě v době svatby mých rodičů to bylo zcela běžné a předpokládané. Univerzální neolokalita mladých párů, které zakládají rodinu, společně s nízkou úmrtností ve středním věku, vedla v moderní společnosti k tomu, že co manželský pár, to nová domácnost a samostatná rodina.

Na základě tohoto můžeme konstatovat, že dnešním trendem je rodina, ve které je základem domácnosti jeden manželský pár se dvěma dětmi.

Podle Možného (1990) je pro současnou rodinu typické nukleární uspořádání. Naprostá většina městských rodin žije podle něho ve dvougeneračních nukleárních rodinách. Zároveň na základě studia velkoměstské rodiny tvrdí, že děti mají mnohem volnější vztah k otci, než k matce. K otci mají také častěji špatný vztah než s matkou, přestože ta se více zajímá o školu a zasahuje dítěti do výběru povolání. Jak už bylo naznačeno současná rodina, je rodinou zaměstnané ženy, jelikož málokterá rodina by si v dnešní době vystačila pouze s platem otce.

Od muže je dále krom pomoci v domácnosti a hmotného zajištění, očekáváno i citové a vztahové porozumění. Rodinné chování změnil ve velké míře revoluční rok 1989, což lze demonstrovat na základě některých demografických ukazatelů, které souvisejí s rodinným chováním. Těmito ukazateli jsou například: počet sňatků, dosažený věk při vstupu do prvního manželství, počet živě narozených dětí, počet živě

narozených dětí mimo manželství či počet rozvodů. Podrobněji budou uvedené ukazatele a jejich změny rozebrány v následujících kapitolách. Celkově však můžeme konstatovat, že klesá ochota vstupovat do manželství v nízkém věku a zároveň i ochota přivést na svět děti a brát tak na sebe odpovědnost za jejich osud.

Typickým případem poměrně nového problému je krize muže v rodině. Tím, že muž začal podnikat a v jeho práci se mu daří, je v rodině přítomen jen minimálně. Svou absenci se snaží vynahrazovat zvýšením kapesného pro děti, či zvýšeným přispíváním do rodinného rozpočtu. Zároveň někteří z těchto mužů mívají mladší a atraktivnější milenky, kvůli kterým se rozvádí a znovu se žení.

Jiným typem nového problému jsou rodinné konflikty vyvolané lepším postavením ženy na trhu práce a vyšším příjmem, než má její muž.

Jak už bylo uvedeno, pro dnešní rodinu je typické nukleární uspořádání. V posledním desetiletí však překročil tento trend další práh. Přibývá totiž domácností v čele s jedním dospělým, kterým bývá nejčastěji matka, ale zejména také domácností jednotlivců.

2. 4. 2. Postmoderní rodina

Přechod od moderní rodiny k postmoderní nelze přesně určit. Do jisté míry ho lze charakterizovat zvýrazněním charakteristik prvního období. Během zmíněného prvního období současné rodiny bylo možné věřit, že spojení mezi rodinným životem a manželstvím je trvalé. Dále byla do instituce manželství prosazena citová logika fungující zcela vně rodiny a manželství (Francois de Singly, 1999). Francois de Singly dále uvádí, že to, co se mění, je skutečnost, že vztahy již samy o sobě nemají hodnotu. Tato hodnota vyplývá především z uspokojení každého člena rodiny po citové stránce. Model šťastné rodiny není dnes brán jako to nejdůležitější. Hlavní je, aby byl člověk šťasten sám ze sebe. Tento fakt, že dnes převažuje „já“ nad „my“, ale nemusí nutně znamenat zánik manželství, či rodiny úplně. Podle Singlyho je tomu právě naopak. Dále uvádí, že ideálním kompromisem je vytvoření individuálního „já“ usazeného uvnitř nepříliš tíživého a svazujícího „my“. Toto však nic nemění na faktu, že přikládáme stále větší význam uznání své vlastní existence druhými lidmi, ale zároveň i potřebujeme stabilního a pro nás významného druhého člověka.

Vedle zmíněného Singlyho, se postmoderní dobou zabývá i Zygmunt Bauman, současný sociolog židovského původu. Tento autor publikoval několik sociologických prací. Mezi nejvýznamnější z nich patří *Sociologie na každý den*, *Tekutá modernita* a

Úvahy o postmoderní době. V poslední zmíněné publikaci polemizuje nad tím, zda svět, ve kterém se dnes nalézáme je moderní nebo postmoderní. Jako jednu z nejvýraznějších odlišností dnešního světa Bauman vidí v popularitě používání plurálu. Vymýšlíme projekty a řešíme problémy, nikoli projekt, či problém. Bauman se zabýval postmoderní osobností a definoval její čtyři typy – zevlouna, tuláka, turistu a hráče. Identita není podle něho, co dostaneme jako dar, ale je něčím, co se vytváří a mění v průběhu života. Dále uvádí, že postmoderní tělo je odběratelem prožitků, konzumentem, výkonným nástrojem rozkoše.

Od kolektivismu se postupně postmoderní svět přiklání spíše k individualismu. Bauman cítí jakousi nechuť ze strany postmoderního člověka, zabývat se současnem a zároveň postrádá optimismus.

Doslova Bauman říká „*Lidé jsou vrženi do postmoderní společnosti a nemají kam utéci. Musí se podívat do tváře vlastní mravní nezávislosti a tedy vlastní mravní odpovědnosti, kterou jim nelze vzít, ale již se ani nemohou zříci. Tato nová nutnost je často příčinou vlastního bloudění a zoufalství. Dává však také morálnímu subjektu šanci, jakou dosud nikdy neměl.*“

Neméně zajímavé jsou jistě i názory tohoto sociologa na postavení žen a mužů na trhu práce a na roli dnešního muže ve společnosti a v rodině. Bauman je toho názoru, že dělba práce podle pohlaví vymizí, pokud se ukáže, že ženy stačí na to, aby dělaly všechno stejně dobře, ale časem i lépe než muži. Hrouť se podle něj pracně vybudované, starostlivě sledované a po tisíciletí pečlivě zesilované ochranné zdi a ukazuje se v celé své strašné nahotě přirozená nadbytečnost mužského pokolení. Ukazuje se holá pravda, že kromě jednorázového aktu oplodnění už neexistuje nic, v čem by muž byl nezastupitelný, a tedy nezbytný. A jestli jsou takové čistě mužské činnosti, jako válčení, je možno se jich zbavit beze škod na zachování lidského rodu, a možná i k jeho užitku⁴.

⁴ Britské listy. Zygmunt Bauman: *Muži jsou trubci*. [on-line] [cit. 27. 2. 2010]

Dostupné z : <http://www.blisty.cz/2009/3/12/art45813.html>

3. Evropské modely rodiny

3.1. Historie západo a východoevropského modelu rodiny

Tato typologie byla zavedena v 60. letech Johnem Hajnalem, demografem českého původu, který zjistil, že linie dělící od 16.století Evropu na východní a západní část, je spojnici měst Petrohrad-Terst.

Zdroj: Massimo Livi Bacci (2003).

3. 2. Popis Hajnalovy linie

Massimo Livi Bacci (2003) popisuje Hajnalovu linii takto: Západně od linie, kterou vidíme na obrázku, převažoval model nízké sňatečnosti s vyšší průměrným věkem novomanželů, přičemž u mužů to byl věk 26 let a u žen 24 let. Zároveň zde byla i větší míra těch, kdo nikdy sňatek neuzavřeli. Jedná se o typicky a výlučně evropský demografický systém, který nemá v dějinách obdoby u žádné jiné populace na světě. Naopak východně o této linie převažoval model vysoké sňatečnosti s nízkým věkem při vstupu do manželství, který byl nižší než 22 let u žen a 24 let u mužů a i míra staromládenectví a staropanenství byla poměrně nízká.

Tyto rozdíly s významnými demografickými implikacemi vysvětlují vyšší porodnost ve východní Evropě, která tam v 18. a 19. století převyšovala 4 procenta, což

bylo o celé procento více než v Evropě západní. Následné výzkumy však ukázaly, že toto rozlišení není již tak patrné ve Středomoří a v některých periferních oblastech. Na území s nízkou sňatečností se tato veličina mění a to tehdy, postupujeme-li přibližně od severozápadu k jihovýchodu.

Jednoznačně nízká sňatečnost byla ve Velké Británii, Skandinávii, Německu a Francii. V ostatních oblastech se populace s nízkou sňatečností (sever a střed Itálie, Sardinie a atlantské pobřeží Pyrenejského poloostrova) mísily s populacemi, které můžeme podle Malthuse definovat jako „prozíravé“, avšak které přesto nedosahovaly tak vysoké sňatečnosti, jaká byla typická pro národy žijící východně od osy Petrohrad-Terst. O přesnosti Hajnalovi linie svědčí i fakt, že zatímco rakouská a česká populace ležící západně od této hranice, vykazovala průměrný věk novomanželů vyšší než 23-24 let, uherská populace, která se nacházela již na té straně východní, vstupovala do manželství v nižším věku 20-21 let.

Jak jsem výše uvedla, ve středomořské oblasti byla situace mnohem složitější. Týkalo se to především států jako bylo Španělsko, Portugalsko, ale vůbec nejsložitější a nejroztříštěnější byla v tomto ohledu Itálie. Později vstupovaly do manželství populace v alpských regionech, v Sardinii a v části střední Itálie. Naopak brzké zakládání rodin bylo naopak typické pro jih Itálie, zejména pro oblasti jako Puglia, Kalábrie a Sicílie.

Další důležité téma, kterým se Hajnal zabýval, se týká přechodných (dobových) tendencí. Podle něho demografický systém nízké sňatečnosti typický pro západní Evropu až do konce novověku, se prosadil v dlouhodobém procesu změn, jenž postupně proměnil systém uzavírání manželství, založený na dřívějším uzavírání sňatku, jak bylo typické pro starověk a novověk. K této změně došlo podle Hajnala v důsledku posílení individuální zodpovědnosti, v důsledku reformace a dále díky zrození kapitalismu. V každém případě platí, že uspořádání manželství se od pozdního středověku až po současnost značně proměnilo a že průměrný věk při uzavírání sňatku se pohyboval v rozmezí 16-17 až 27-28 let. Ve starých demografických systémech byl tedy vliv sňatečnosti na výslednou podobu demografického růstu velmi silný.

3. 2. 1. Charakteristika západoevropského typu

Západoevropský typ lze charakterizovat brzkým odchodem dětí z rodin a jejich nástupem do služby v bohatších rodinách. Dále vysokým věkem v době sňatku, jelikož ten mohli uzavřít jen ti, kdo měli zajištěné vlastní samostatné bydlení. Novomanželé totiž buď zakládali svou vlastní domácnost, nebo převzali domácnost jednoho z rodičů, kteří na základě smlouvy odcházely na tzv. výměnek. Společnost byla tolerantní vůči mladým neprovdaným dívkám a chlapcům, jelikož téměř všichni museli nastoupit do služby jako děvečky a čeledíni a nejprve si vydělat na budoucí sňatek a domácnost (Rabušič, 2001).

3. 2. 2. Charakteristika východoevropského typu

Východoevropská rodina měla jiný sňatkový režim. Manželství vznikala zpravidla v nižším věku obou partnerů, mezi kterými byl zároveň větší věkový rozdíl. Jelikož nic jako výměnek neexistovalo a pracovní sílu vytvářeli jak svobodní tak i ženatí synové s manželkami, nebyl sňatek podmíněn ekonomickou nezávislostí. Po jeho uzavření žili manželé v domácnosti, v jejímž čele stál její nejstarší člen. Žena se stěhovala zpravidla do domácnosti manžela. Pro tento typ je tedy typické soužití více generací pod jednou střechou (Rabušič, 2001).

4. Česká republika v rámci dvou evropských modelů

Právě podle zmiňovaného Johna Hajnala pojmenovaná linie rozdělující Evropu na dvě části, byla, jak vidíme na obrázku, ve středoevropském prostoru vedena právě na hranici mezi Moravou a Slovenskem. Budeme-li tuto linii brát jako směrodatnou pro naše bádání, kam tedy zařadit Českou republiku z hlediska rodinného chování, musíme konstatovat, že podle Hajnala jsme patřili do západoevropského typu. Založit rodinu nebylo v západoevropském vzorci možné, pokud nebyl zajištěn způsob obživy. V této souvislosti Rabušič (2001) připomíná fakt, že naši předchůdci, pokud se chtěli oženit či vdát, museli mít ke sňatku povolení od vrchnosti. Tato povinnost platila až do roku 1781. Dále vznikala problém, pokud měl uzavřít sňatek katolík s nekatolíkem. V takovém případě to bylo pouze za podmínky, že nevěřící partner nebude odvádět od víry věřícího partnera a bude k ní vést i své děti. Bez jakéhokoliv omezení ze strany církve bylo možné sňatky uzavírat až od roku 1868. Nízkému věku v době sňatku bránil i fakt odchodu na vojnu, která v 18.století trvala 3 roky. Ani státním úředníkům se nevyhnula určitá omezení, která povolovala uzavření manželství až v okamžiku, kdy dosáhli určitého postavením či výše výdělku (Rabušič, 2001). Ekonomické podmínky tedy sehrávaly také velmi důležitou roli.

Jak už vyplynulo se souvislosti, pro západoevropský typ rodiny je typický relativně pozdní věk v době sňatku, což bylo způsobeno potřebou osamostatnit se a finančně se zaopatřit, před založením rodiny, která se naopak od východoevropského typu skládala většinou jen z manželského páru a jejich dětí. Nejsou zde již tak silné příbuzenské vztahy a proto můžeme rodinu tohoto typu nazývat jako rodinu nukleární.

Jak už bylo tedy řečeno, od ranného novověku náležela česká společnost podle Hajnalovy typologie k západoevropskému typu rodiny. Rabušič (2001) uvádí, že platnosti této linie a její přirozený vývoj rozrušilo až nové uspořádání Evropy po druhé světové válce. Hajnalova linie byla vystřídána novým rozdělením, totiž čarou železné opony. Česká republika se tak ocitla pod vlivem východoevropského režimu, kde podle názorů předních sociologů setrvala až do revolučního roku 1989. V tomto roce totiž dochází k otevření hranic do Evropy a k návratu mezi tržní společnosti, který s sebou přinesl také znovupřijetí jejich kulturních vzorců.

Dnes, přesně po dvaceti letech od pádu železné opony, jsem toho názoru, že moje generace je příkladem západoevropského typu rodiny. Můj názor mohou potvrdit čísla udávající jak počet uzavíraných manželství tak i průměrný věk vstupu do prvního manželství. Výjimkou je porodnost, kde je podle statistiků Českého statistického úřadu

postavení České republiky extrémní, jelikož hrubá míra porodnosti na přelomu století patřila v ČR mezi absolutně nejnižší v Evropě i na světě. Zároveň uvádějí, že Česká republika se velmi rychle přibližuje západoevropským zemím v podílu dětí, narozených mimo manželství. Dokonce i kojenecká úmrtnost v ČR klesla tak, že dosáhla úrovně vyspělých západoevropských zemí a těsně se přiblížila úrovni v severských zemích. Co se týče hrubé míry sňatečnosti ještě v roce 2000 byla v České republice trvale vyšší než v západní Evropě, zároveň však byla nižší než ve většině východoevropských zemí. Jak vidíme, z uvedených statistik vyplývá, že pokud Česká republika ještě nedostihla západoevropské země úplně, určitě se jim přinejmenším velmi přiblížila⁵.

Mnoho lidí v mém věku stále ještě studuje a mohu-li mluvit za sebe, ještě pár let studovat bude. Jiní sice pracují, ale se sňatkem, či zakládáním rodiny také ještě v blízké době nepočítají. Toto už se právě nedá tak úplně říci o generaci mých rodičů, která vyrůstala za „starého“ režimu. Několikrát mi bylo řečeno: „já už měla v tvém věku po svatbě“ nebo „v tvém věku už jsem tě čekala“. Od té doby se ale mnohé změnilo. Věk, kdy se páry rozhodnou pro prvního potomka se neustále zvyšuje. Ještě v době mého narození byl každý kdo nevstoupil do manželství brán jako „ten divnej“. Dnes je tomu spíše naopak. Když se některý z mých spolužáku či spolužaček rozhodnou pro sňatek, nemálo z nás si pokládá dnes tak typickou otázku „A to musí?!“, kterou se ve skutečnosti snažíme zjistit, zda pár čeká dítě.

4. 1. Vývoj před rokem 1989

Pro následující kapitoly, týkající se podoby české rodiny v předrevolučních letech, mi jako zdroj sloužila publikace od Ludmily Fialové „*Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*“. V rámci této knihy se probíranou tematikou detailně zabývá Milan Kučera.

Kde tedy nalezneme ten hlavní mezník, který vedl ke změně chování těchto dvou generací – té mojí a mých rodičů? Jak už jsem uvedla výše, v literaturách se shodně dočítáme, že to byl právě revoluční rok 1989.

Do té doby se řadíme do východoevropského typu, který se začal v České republice (podobně jako téměř ve všech socialistických zemích) formovat od poloviny 60.let. Tento model demografického chování odpovídal tehdejším představám států

⁵ Český statistický úřad. *Postavení České republiky*. [on-line] [cit. 27. 2. 2010]

Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/1604-02-v_letech_1989_az_2000-postaveni_ceske_republiky

„reálného socialismu“, které vedly své občany ve snaze zajistit alespoň prostou reprodukci. V této době do pracovního procesu vstupovalo téměř všechno práce schopné obyvatelstvo. Mladým párům byly zvláště od 70. let poskytovány výhody, které jim usnadnily i při zaměstnání obou partnerů založení rodiny a péči o děti. Státní systém poskytoval výhodné půjčky novomanželům, dotované potraviny a dětské zboží. Navíc byla zajištěna poměrně rozvinutá síť mateřských škol, jeslí či družin mládeže. Není tedy divu, že do manželství vstupovalo za těchto podmínek 90% mužů a 96% žen. Vysoká intenzita sňatečnosti však nesla i svou daň v podobě velké míry rozvodovosti, která se pohybovala kolem 37% z původního počtu uzavřených manželství (Kučera, 2000). Sociální politika byla tedy zaměřena hlavně na podporu sňatečnosti a porodnosti podle nevyslovené zásady - „čím dříve, tím lépe“. „Mít dítě a vychovat z něho nového socialistického člověka nejen jako pokračovatele svého rodu, ale též jako nositele nových komunistických hodnot člověka je jedno z hlavních poslání rodiny v socialistické společnosti“ (Šolcová, 1976). Matky měli objektivní zájem na tom, aby se jejich dorůstající dcery staly matkami co nejdříve. Po pomoci s vnoučaty jim zbudou potřebné roky a síly, aby mohly být k ruce svým rodičům, kteří mezitím zestárli (Možný, 1994). Moje babička se například dočkala prvního vnoučete už ve svých 39ti letech. Pro detailnější popsání rodinného chování v České republice je ještě zapotřebí zmínit, že od poloviny 50. let se rozšířil model dvoudětné rodiny, který jak se zdá přetrval do dnes a je brán jako ideální typ rodiny podle hesla jedno dítě je málo a tři zase moc. V této době byla ochrana před nechtěným těhotenstvím na nízké úrovni a proto se mnohem častěji plánovaný počet dětí udržoval interrupcemi. Nejčastěji tento krok volily starší vdané ženy, které už byly matkami dvou dětí.

Mezitím v některých zemích západoevropského typu docházelo od poloviny šedesátých let ke změnám, které označujeme jako druhý demografický přechod. Změnami míníme zmenšující se podíl mladých lidí vstupujících do manželství, zvyšování věku snoubenců vstupujících do prvního sňatku a v neposlední řadě i fakt, že legitimní manželství bylo nahrazováno nesezdaným soužitím. Všechny tyto změny se udály v souvislosti s působením nové společenské situace. Zatímco politika v socialistických zemích vytvářela již zmiňované sociální jistoty se záměrem odvádění mladých lidí od angažování se v politické činnosti, v západních zemích rostl individualismus a docházelo k emancipaci žen včetně jejich ekonomické nezávislosti. Mladí lidé studovali jak na středních, tak i vysokých školách a mnohem častěji vědomě odmítali tradiční hodnoty. Velkou roli ale také hrála zvyšující se nezaměstnanost, která mladé páry vedla ke větší zodpovědnosti a opatrnějšímu rozhodování co se sňatku a dětí

týče. Francois de Singly (1999) kategorizuje změny v průběhu šedesátých let, které probíhaly zejména ve Francii, ale i jiných západoevropských zemích, do šesti bodů:

1. Snížení počtů sňatků (ať už prvních, nebo dalších sňatků) a zvýšení počtu nesezdaných svazků (nebo spolužití).
2. Nárůst počtu rozvodů a rozchodů.
3. Nárůst neúplných rodin s jedním rodičem (tj. domácností s jedním rodičem a jedním nebo více dětmi); dále rodin nově založených nebo obnovených (domácnost tvořená párem, jehož alespoň jeden člen má již za sebou nějakou manželskou zkušenost a stará se o jedno se svých dětí z prvního manželství).
4. Snížení počtu porodů.
5. Nárůst mimomanželských porodů.
6. Nárůst námezdní práce žen, převážně matek, a následně i párů, kde jsou oba manželé zaměstnáni.

Jak uvádí Milan Kučera (2000), podle některých sociologů a demografů, se i Česká republika dostala po roce 1989 do této fáze druhého demografického přechodu, jímž se označují tyto kvalitativní změny v reprodukčním chování populace. Zároveň se však nabízí otázka zda nejde i o zásadní změnu v lidském myšlení a chování vůbec. Zatímco v západoevropských zemích se život mladých lidí měnil průběžně již od poloviny 60. let, u nás dochází ke změnám o mnoho let později (o to však rychleji). V České republice se reprodukční chování mění rychlejším tempem až po roce 1993. Kučera (2000) dále polemizuje o tom, do jaké míry se však tyto změny ubírají stejným směrem jako v západoevropských zemích. Dochází k posunu vstupu do manželství a rození dětí do vyššího věku? Dále nakolik jde o pragmatickou reakci na vnější podmínky, které neuspokojují touhu po rychlém životním růstu?

4. 2. Vývoj po roce 1989

Jisté je to, že po listopadu 89 se rozdílly v demografickém chování mezi zeměmi bývalého socialistického bloku a ostatní Evropou začaly snižovat. Možný a Rabušič hovoří o počátku návratu české rodiny do Evropy, respektive tedy o návratu k rodině západoevropského typu. Východní Evropu zachvátila vlna svobody, ať už v podnikání či cestování. Vyšší podíl mladých lidí nastoupil na vysoké školy, na kterých ale stále zůstávala jistá kapacitní opatření. Přesto, že vysoké školy zvýšily počet přijímaných více než o polovinu, šance na přijetí narostla jen o 3% (Kučera, 2000).

Touha cestovat a podnikat se stala silnou konkurencí pro manželství a rodinný život. V neprospěch brzkého sňatku nahrávala po zrušení novomanželských půjček i nemožnost získání vlastního bytu, jelikož jeho pořizovací cena byla příliš vysoká a také rostoucí nezaměstnanost, která se týkala hlavně mladých lidí dokončujících školu, kteří neměli potřebnou praxi a byli tak nejrizikovější skupinou.

Toto všechno logicky vyústilo v pokles sňatečnosti, který byl následně doprovázen i poklesem porodnosti. S krachem komunistického systému „práce pro všechny“ se ze sňatku a založení rodiny stal předmět pečlivé ekonomické rozvahy. Sezdání se proto odkládá na čím dál pozdější dobu. Sirovátka (2003) navíc uvádí, že v roce 1991 bylo 67% respondentů toho názoru, že žena k tomu, aby byl její život naplněn potřebuje mít děti, ale o necelých 10 let déle, v roce 1999, to bylo již jen 44%. Těmito postoji se Češi nejen přiblížili západoevropským zemím, ale dokonce kladou i menší důraz na roli dětí pro naplnění života ženy než některé populace v zemích Evropské unie.

Jak už bylo řečeno, nové poměry umožnily mladým lidem cestovat, studovat a podnikat.

Zejména v cestování pociťovala mladá generace dluh, jelikož ti, kterým byli v době převratu už přes dvacet let, nebyli většinou dosud svobodně v cizině a doháněli zmeškané příležitosti. Co se týkalo podnikání, lidí přicházející do světa obchodu, nebylo ze začátku mnoho a setkali se tak jen s nepatrnou konkurencí. Získali tak náskok oproti těm, co svůj nástup tohoto světa zaspali. Z uvedeného vyplývá, že mladým lidem se od roku 1989 prudce zvýšily životní možnosti a tudíž jim zbývá již méně prostoru pro rodinu a děti. Český statistický úřad uvádí, že bezprostřední příčinou vývoje sňatečnosti a rozvodovosti v porevolučním období je změna populačního klimatu, zejména odkládání sňatků a porodů do vyššího věku a tendence omezování počtu dětí v rodině. O tom svědčí i fakt, že zatím co ještě roce 1990 dosahoval počet sňatků čísla 90 953 a hrubá míra sňatečnosti tak byla 8,8 %, o deset let později už to bylo jen 55 321 sňatků a hrubá míra sňatečnosti činila 5,4 %. Zároveň se posunul průměrný věk při vstupu do prvního sňatku. V roce 1990 se muži ženili v průměrném věku 24 let a ženy se vdávaly průměrně ve věku 21,4 let. Pro srovnání v roce 2000 to bylo u mužů již 28,8 a u žen 26,4⁶.

⁶ Český statistický úřad. *Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989*. [on-line] [cit. 1. 3. 2010] Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/p/1112-02>

4. 3. *Současný vývoj*

Máme za sebou přes půl století míru, během kterého jsme se ocitli na „obou stranách“ Evropy, míněno z hlediska skladby, způsoby formování a fungování rodiny. Až do roku 1989 musela generace mladých lidí počítat s tím, že o jejich osudu budou do značné míry rozhodovat nejen oni sami, ale i jejich učitelé a ředitelé škol a nadřizení jejich rodičů. Někomu to vadilo a připadal si omezován, jiný byl naopak vděčný, za to, co dostal a za to, že mu jiní jeho život naplánují. Dnešní mladá generace má veškerá rozhodování o své budoucnost ve svých rukou, respektive v rukou svých rodičů. Jenomže najít to správné východisko za těchto podmínek je leckdy ještě mnohem těžší, než ho mít už předurčené. Dříve byl prvním krokem do života sňatek a následné založení rodiny. Dnes se toto všechno odsouvá na dobu mnohdy až neurčitou. Mladí lidé chtějí nejprve cestovat a budovat si kariéru. Přesto si nemyslím, že rodina jako taková prochází krizí, jak je velmi často zmiňováno v návaznosti na klesající počet sňatků a vzrůstající počet rozvodů. Fialová (2000) například zmiňuje, že celých 90% mladých lidí hodlalo podle šetření provedeného v roce 1997 v budoucnu vstoupit do manželství. Trendem je tedy hlavně posun věku, kdy lidé uzavrou sňatek. Náhornou ukázkou jsou i zjištěná čísla Českým statistickým úřadem, ze kterých se dozvíme, že počet sňatků uzavřených v České republice v roce 2008 činil 52 457. Průměrný věk při vstupu do prvního manželství činil v téže roce u mužů 31,4 let a u žen 28,7 let.⁷ Jde o liberalizaci a rostoucí toleranci, která znamená přiblížení západnímu rodinnému modelu. Na druhou stranu je pravda, že až do roku 89 manželství plnilo funkci důležitého ekonomického nástroje na přežití a od té doby ztratilo hodně ze svého tradičního obsahu. Současná sňatečnost v České republice se z dlouhodobého hlediska sice jeví jako nízká, ale v mezinárodním porovnání stále ještě mírně převyšuje sňatečnost západoevropských populací. Tím, jak byla Čechům vnucována představa primasů postkomunistické transformace, se z manželství stala ještě více přítěž k individuálnímu úspěchu. Černý (2003) poukazuje na fakt, že pouze ekonomická transformace nebude zřejmě k přežití společnosti stačit. Důležitá je především transformace mentality lidí, ať již vzhledem ke znovunalezení hodnotového obsahu manželství, změně postojů k alternativním formám partnerského soužití, či zcela

⁷ Český statistický úřad. *Vývoj obyvatelstva v roce 2008*. [on-line] [cit. 25. 2. 2010]

nevyhnutelnému otevření společnosti přistěhovalcům. Do té doby nebude transformace české společnosti úspěšná⁸.

4. 4. Budoucnost západoevropské rodiny

Trend dvou a vícegeneračních rodin je v současnosti už jen reliktem industriální doby. Matoušek (2003) zmiňuje, že je to pouze konvenční představa, která vede vědce, sociology a některé žurnalisty k neustálé obavě z úpadku rodiny. Kde však tito lidé berou svá přesvědčení, že tento stav a struktura rodiny je to pravé a ideální? Faktem je, že rodin, jež tvoří matka v domácnosti, vydělávající otec a jejich dvě a více dětí, v moderních západoevropských státech ubývá. Česká republika není výjimkou a současný stav nenavědčuje tomu, že se situace v příštích letech změní. Podle některých vědců, žijeme na počátku nového typu třetí vlny, která byla vyvolána bouřlivým rozvojem nových technologií, nejen těch informačních. V rodinách této třetí vlny už není hlavním zájmem rození a výchova dětí. Na prvním místě jsou zejména individuální zájmy dospělých osob. Tento typ rodin je na rozdíl od rodiny druhé vlny, což byla civilizace měst a továren, méně stabilní. Podoba současné západoevropské rodiny je ovlivňována hned několika aspekty, mezi které patří například kulminující hnutí za emancipaci žen, kterému pomohly zejména poslední dvě války, které přinutily ženy vstoupit na trh práce. Dalším aspektem je podle Matouška (2003) nevídaný společenský blahobyt a postmoderní světonázorové klima. V posledních letech bych však společenský blahobyt zaměnila spíše za společenskou nespokojenost se současnou politickou situací, která ač se ohání různými programy na podporu české rodiny, výsledky jsou v nedohlednu. Kdo by také v dnešní tíživé ekonomické situaci zakládal rodinu v nízkém věku, či měl dokonce více než jedno dítě? Odchody do důchodu se starým lidem neustále oddalují, takže pomoci ze stran rodičů se také jen tak nedočkáme. Novomanželské půjčky, levné bydlení pro mladé páry s dětmi – to je sice minulost komunistického režimu, který je pryč, ale při neexistující pomoci při „startu“ do života by se hnal do manželství a do zakládání rodiny jen málokdo. Z určitého pohledu je to možno brát i jako nezodpovědné jednání. Necelých deset let po revoluci futurologové předpovídali rozšíření nových typů rodiny, které mají být fragmenty tradiční vícegenerační rodiny.

⁸ Socioweb; sociologický webmagazin. Černý, J. 2003. *Manželství v transformaci*. [on-line] [cit. 26. 2. 2010]
Dostupné z :<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=116&lst=111>

Matoušek (2003) uvádí například tyto typy:

1. Rodinu složenou z jednoho dítěte a jednoho rodiče, což by mohl být častěji než dosud otec.
2. Rodinu s několika dětmi z různých manželství (toto bylo již roce 1997 dosti rozšířené).
3. Rodinu složenou ze dvou homosexuálních „rodičů“, přičemž biologickým rodičem je jeden z nich.
4. Rodinu, v níž se o děti budou starat jen prarodiče a rodiče budou zcela pohlceni pracovní kariérou.
5. Typ třígenerační rodiny, v níž bude z každé generace jen jeden člen.

První dva typy se beze sporu opravdu rozšířily a pravděpodobně i rozšiřovat budou. Matky samoživitelky, či otcové samoživitelé jsou dnes naprosto běžným úkazem, nad kterým se nikdo z nás nepozastavuje. Rozvodů také stále přibývá a opětovně uzavíraná manželství také nejsou ničím novým. Dá se tedy říci, že měli futurologové z velké části pravdu.

Do budoucnosti pokládám nadále za velmi důležité zejména vzdělání. O tom svědčí i fakt, který zmiňuje Matoušek (2003), že výchova dětí u nás je, stejně jako ve všech zemích ležících na západ od České republiky, poznamenána vysokým tlakem rodičů na školní výkony dětí. Bohužel tento, zejména po roce 1989 zesilující tlak, má za následek zvyšující se počty sebevražd a sebevražedných pokusů.

V čem spatřuje Matoušek (2003) největší problém, který v budoucnosti jistě nevymizí, je přílišná honba zejména mladých rodin za penězi a majetkem. Jejich získání se podřizuje i rodinný život. Posléze dochází k rozčarování, když se spolu s hmotnými statky nedostaví pocit rodinného štěstí.

Závěrem je nutné konstatovat, že starými civilizacemi ctěná posvátnost rodiny, která dělala z rodiny cosi nadindividuálního je minulostí a z podvědomí moderního člověka se téměř vytratila. Je tedy existence lidstva příslibem zajištěné existence rodiny? A má budoucnost civilizace našeho typu, která pojímá rodinu jako věc individuálního zájmu a tudíž jako společnost s ručením omezeným? Tyto otázky vznášeli vědci již před více než deseti lety a vznášejí je dodnes. Je jasné, že proces přeměny struktury rodiny je záležitostí několika desítek ba i stovek let, ale jak vidíme, obavy z krize rodiny tu byly a jistě budou i nadále. Montoussé s Renouardem (2005) se domnívají, že ve skutečnosti je to se umiňovanou krizí rodiny právě naopak. Rodinná pouta jsou podle nich čím dál pevnější, to co však proměňuje je charakter rodinného

soužití. Je bezesporu nutné vést mladou generaci k úctě k rodině a manželství, objasňovat problematiku týkající se tradic rodiny, společenského postavení a úlohy rodiny v minulých společenských formacích ve srovnání s dnešní dobou. Zároveň je nutné upozornit na roli muže i ženy v rodině dříve a dnes.

5. Manželství v západní tradici

Manželství je univerzální lidská instituce, která tvořila a tvoří základ pro rodiny v průběhu celé historie. Zatímco tradice manželského obřadu, práva a povinnosti v manželství, způsob výběru partnera, počet partnerů a dokonce i právo vstoupit do manželství se mohou lišit v závislosti na kultuře a čase, je manželství dlouhodobě ekonomicky, právně, nábožensky a sociálně uznáváno jako primární společenská instituce pro výchovu dětí.

5. 1. Uzavírání manželství ve dvacátém století

Dnes jsou známy dva typy uzavírání manželství a to pomocí církevního sňatku a sňatku občanského (civilního). Ještě předtím, v průběhu dvacátého století došlo k určitým změnám, o kterých bych se ráda zprvu zmínila.

Od začátku moderní doby se manželství a rodina začaly dostávat do nového kulturního a společenského kontextu. Zatímco v předcházejících staletích bylo manželství tématem spíše pro teology a církevní autority, nyní získalo sekulární charakter. Vstup této světské autority do manželského práva v našich zemích byl postupný a zprvu se týkal jen některých specifických momentů.

Vznik samostatné Československé republiky v roce 1918 přinesl postupné formulování vlastního manželského a rodinného práva. Hned v roce 1919 byl vyhlášen zákon č. 320/1919 Sb., o obřadnostech smlouvy manželské, rozluce a překážkách manželství ze dne 22. května 1919, který bývá obvykle uváděn jako „manželská novela“ nebo „rozlukový zákon“. Manželská novela, která přinesla určitou přehlednost do oblasti manželského a rodinného práva, byla závazná pouze v Čechách a na Moravě. Na Slovensku a v zakarpatské Rusi platila jen částečně. Tento zákon zavedl alternativní civilní nebo církevní sňatek, což znamenalo, že z hlediska tohoto zákona měli snoubenci na výběr, zda uzavřou manželství v kostele či na okresním úřadě. Dále tento zákon jednotně stanovil překážky k uzavření manželství a zrušil tím konfesijní a jiné nerovnosti v manželském právu. K platnému uzavření manželství se vyžadovala způsobilost těch, kteří jej uzavírali. Za nezpůsobilé k sňatku se považovaly osoby zbavené svéprávnosti a osoby slabomyslné a choromyslné, osoby mladší 14 let a osoby impotentní. Další překážkou k manželství byly také některé specifické situace, jako například příbuzenství v přímé a pobočné linii, vadný souhlas z důvodu strachu, souhlas daný unesenou osobou či omyl pokud šlo o to, že snoubenka je těhotná. Dále tento

zákon povolil rozlučitelnost manželství a jednotně stanovil důvody, jejichž splnění podmiňovalo dosažení rozluky manželství. Můžeme říci, že tato novela chápala manželství jako smlouvu mezi mužem a ženou.

Téměř všechno se však změnilo Zákonem o právu rodinném č. 265 Sb. ze dne 7. prosince 1949. Tento zákon oddělil právní úpravu rodinných vztahů od občanského zákoníku. Na rozdíl od dosavadního alternativního civilního nebo církevního sňatku tento zákon zavedl obligatorní civilní sňatek, přičemž toleroval následný církevní obřad. Manželství muselo být uzavíráno souhlasným prohlášením muže a ženy před státním lidovým orgánem, kterým byl místní národní výbor. Překážky bránící vzniku manželství byly omezeny a zjednodušeny.

Další zákon č.94/1963 o rodině, který až na několik změn přebíral právní úpravu z roku 1949, zrušil například výpisy z rodné matriky.

Po rozpadu komunistického režimu roku 1989 byl Zákon o rodině ze zmíněného roku 1963, novelizován. Nyní se mohou opět snoubenci rozhodnout, zda uzavřou občanský sňatek před starostou či pověřeným členem obecního zastupitelstva, nebo uzavřou církevní sňatek před osobou pověřenou oprávněnou církví (Kašný, 2006).

5. 2. Sňatek

Svatba?! Slovo, při kterém si každý z nás může představit něco jiného. Ať už je to myšlenka nejšťastnějšího dne v našem životě, představa obrovského stresu, či den, kdy se uzavírá jedna pomyslná životní kapitola a otevírá se nám život nový a jak doufá každý novomanželský pár i lepší. Svátba je podle mého jedním z mnoha důvodů, proč se lidé rozhodnout vzít, ale zároveň je to i starost kvůli které manželství stále odkládají a odkládají. Někoho totiž známá věta „dokud vás smrt nerozdělí“ dokáže vyděsit, jelikož je to velmi zavazující krok, z kterého je cítit jakási konečnost či definitivnost. V dnešní moderní době však mnoho párů rozhodnutých uzavřít sňatek volí spíše méně konzervativní způsob, jak si říci své „ano“. V některých případech postačí pouze dva dny před svatbou rozeslat svým nejbližším SMS zprávy, ať se dostaví na dané místo. Tímto místem může klidně být i zelená louka. Nemluvě o ušetřených starostech, musíme brát v potaz i ekonomickou stránku věci. Právě finance jsou totiž podle mého názoru dalším důvodem, proč se páry rozhodnout žít spolu jen „na hromádce“.

5. 3. Sňatkový trh

Než se začneme plně věnovat manželství, je nutné si objasnit i některé základní pojmy, které se vznikem manželství souvisí a ovlivňují ho. Pod metaforou sňatkového trhu si lze představit jakýsi sociální prostor, v němž v každé společnosti dochází k setkávání, vzájemnému oceňování a vytrřidování párů, které potenciálně směřují k manželství. Nějak takto si sňatkový trh představuje Ivo Možný (cit. podle Mareš; Potočný, 2003). Fungují zde stejná pravidla a principy jako v ekonomii. V podstatě kalkulujeme se zisky a náklady, podobně jako při teorii směny. Na rozdíl od ekonomie zde však hraje větší roli charakteristika samotného sňatkového trhu, než-li charakteristika jedinců, kteří na něj vstupují. Myslíme tím například množství potenciálních partnerů a jejich kvalitu, která ovlivňuje preference při jejich výběru. Podle Mertona jedinci, kteří jsou ve výhodné pozici na sňatkovém trhu díky přebytku možných partnerů, mají malou motivaci rozšiřovat pole svého zájmu na osoby s méně žádoucími charakteristikami (cit. podle Mareš; Potočný, 2003). Samozřejmě je, že existuje nerovnováha mezi počtem mužů a žen na sňatkovém trhu, která vede u žen k poklesu míry sňatečnosti nebo k tomu, že jsou nuceny brát si za partnery starší nebo mladší muže než jsou ony samy, nebo také muže vzdělanostně na menší úrovni. Totéž platí i u mužů.

Katrňák (2003) uvádí, že právě zmiňovaná partnerská homogamie, ne jen ta vzdělanostní, je problém, který před rokem 1989 ani po něm zkoumán nebyl. Až ve druhé polovině devadesátých let, na základě analýzy dat z roku 1980, přišli s hypotézou Smits, Ultee a Lammers. Jejich zkoumání ukázalo, že míra vzdělanostní homogamie je ekonomicky, politicky a nábožensky podmíněná, přičemž z evropských zemí patřilo Československo společně s Rakouskem do skupiny zemí s nižší mírou vzdělanostní homogamie (cit. podle Mareš; Potočný, 2003). V současné době je však situace jiná. Podle Vymětalové (2000) je naopak vysoká homogamie partnerských svazků podle úrovně vzdělání v České republice dlouhodobějším faktem. Tuto skutečnost potvrzují i čísla získaná z Pohybu obyvatelstva 1976-1996, kde se uvádí, že v roce 1996 se provdalo 57,1% žen za muže se shodným stupněm vzdělání. Výzkumy dále uvádějí, že u žen vysokoškolaček je výrazně vyšší pravděpodobnost, že jejich partner bude také vysokoškolačk, než je tomu u mužů. Je nutné brát v potaz i růst potenciálu jednotlivých partnerů v čase. Jinak řečeno, muži i ženy musejí být schopni tento potenciál odhadnout na základě znaků, které jej předznamenávají (Vymětalová, 2000).

5. 4. Pohled na manželství

Jakou cenu má v dnešní moderní době manželství? Je to nejdůležitější věc v našem životě, nebo je to pouze přežitek z doby minulé? V roce 1993 najdeme v šetření Českého statistického úřadu otázku: „jakou cenu má manželství“? Ve zmíněném roce teprve změna reprodukčního a sňatkového chování začínala a není tedy překvapením, že celkem 68% žen a 76% mužů odpovědělo, že je manželství nejdůležitější věc na světě. Manželství tehdy bylo základem a klíčovou podmínkou osobního štěstí a duševního zdraví. Další klíčovou otázkou je to, jak lidé k manželství přistupují. Je to pro nás jen čistě praktická instituce, která má například zajistit zabezpečení dětí, nebo má i nějakou vyšší morální hodnotu? Jak ukázaly dosavadní provedené výzkumy, česká společnost vnímá manželství oběma způsoby. V roce 1996 si čtyři pětiny lidí myslelo, že důvodem uzavření sňatku je až narození dítěte do manželství, ale zároveň mu tři čtvrtiny respondentů přisuzovaly morální a etickou hodnotu.

Překvapující může být fakt, že na otázku, zda je manželství posvátná instituce, ve které manželský slib trvá celý život, odpovědělo kladně zhruba dvě třetiny lidí a to, že tento názor nezastávala jen starší generace, ale i 60% mladých lidí ve věku 18-29 let (Fialová, 2000).

I když hraje manželství stále pro velkou část společnosti důležitou roli v našem životě, mění se zároveň pohled na nesezdané soužití a jiné alternativní formy partnerského života. Stoupá tolerance vůči těmto životním způsobům, mezi které můžeme mimo zmíněného nesezdaného soužití zařadit také osamělé mateřství. Právě osamělých matek podle socioložky Hamplové za posledních let výrazně přibýlo. Dále míní, že důvodem nejsou ekonomické výhody, které matky jako samoživitelky mají, ale spíše nedůvěra žen a mužů v manželství. Já osobně však znám hned několik mladých matek, které stálého partnera sice mají, ale právě již ze zmíněných ekonomických důvodů, se sňatkem nespíchají. Rozhodneme-li se totiž v dnešní době pro dítě, musíme počítat s tím, že je to velmi závažné a hlavně finančně náročné rozhodnutí. Mezi hlavní výhody poskytované osamělým matkám patří nárok na prodlouženou mateřskou dovolenou a s ní spojenou peněžitou pomoc v mateřství. S výsledkem výzkumu Hamplové souhlasí i Jana Chaloupková, socioložka ze Sociologického ústavu

Akademie věd, která uvádí jako hlavní důvod nestabilitu manželství a snahu vyhnout se do budoucna komplikacím s rozvodem⁹.

V dnešní moderní době dochází k poklesu sňatečnosti i proto, že mladí lidé dávají přednost svobodnému životu a individuálnímu rozvoji. Podle Fialové (2000) lze vztah mezi manželstvím a svobodou vnímat čtyřmi různými způsoby:

1. „Idealisté,, si myslí, že je manželství nijak neomezí, a proto do manželství vstoupí ochotně.
2. „Individualisté,, si uvědomují, že manželé se musí na vzájem podřizovat, a protože se omezovat nechtějí, sňatek příliš ochotně uzavírat nebudou.
3. „Realisté,, si uvědomují, že vstupem do manželství přijdou o část své svobody, ale jsou ochotní tuto cenu zaplatit.
4. Poslední skupinu představují lidé, kteří si myslí, že by je manželství v otázce osobní svobody neomezilo, ale stejně by je uzavřít nechtěli a jejich nechuť ke sňatku tak pramení z jiných důvodů.

O tom, zda opravdu manželství odebírá lidem osobní svobodu a naopak, zda nesezdané soužití je jistě zárukou „věčné“ svobody, lze jen polemizovat. Stejně tak, jak se někteří cítí věčně mladí, jiní se mohou cítit věčně svobodní.

5. 5. Zesvětštění manželské instituce

V následující kapitole bych se ráda zaměřila na to, zda i v dnešní době ovlivňuje základní normy správnosti chování a uspořádání mezilidských vztahů (myslíme tím i vztahy rodinné) církev. Faktem totiž je, že česká rodina se po mnoho staletí utvářela a trvala jako katolická rodina. Jak už bylo několikrát zmíněno, rodina je sociální instituce, mezi jejíž hlavní funkce patří i stabilita společenského systému. Aby však mohla tuto funkci plnit, musí být sama o sobě vybavena odolností vůči sociální změně. Uvážíme-li pak, o jak dlouhou tradici se může opřít katolické pojetí rodiny a zároveň to, jak bývala církev silným monopolem, je až s podivem, nakolik se v historicky relativně krátkém čase situace v této instituci nejen z pohledu církve změnila. Již krátce po revoluci, se podle Možného stává řádná katolická rodina téměř mizejícím reliktem o čemž svědčí

⁹ Sociologický ústav AV ČR . Chaloupková, J. 2007. *Diferenciace motivů svobodného mateřství: proč neprovdané matky nevstoupily před narozením svého prvního dítěte do manželství?* [on- line] [cit. 27. 2. 2010] Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/articles/cz/5/4028/Chaloupkova-J.-2007.-8222-Diferenciace->

zvyšující se počty rozvodů, umělých přerušení těhotenství, nemanželských dětí či stoupající počty nemanželských soužití. Tuto obavu vznesl Možný již ve své knize v roce 1990. Dnes, o dvacet let později se situace nezměnila, ba naopak. Statistiky uvádějí stále snižující se počet věřících. V roce 2001 například hlásilo svou příslušnost k určité víře jen necelých 33% obyvatel, přičemž v roce 1991 to bylo ještě 44%¹⁰. Vraťme se teď ale k avizovaným změnám, které v rodině proběhly z pohledu církve. Svou pozornost bych konkrétně zaměřila na vztah mezi manžely, konkrétně na manželskou lásku, jelikož v řádně katolické rodině je láska to, co spojuje ženu a muže.

To, že křesťanství definovalo vztah mezi manžely a nazvalo tento vztah láskou, je z historického hlediska jeho nejvýznamnějším přínosem. Stalo se tak přibližně již před dvěma tisíci lety, avšak z dnešního pohledu má láska velmi houževnatou životnost. Možný (1990) konstatuje, že na první pohled se nová koncepce lásky mezi manželi zachovala ve své podstatě nezměněná do dneška a přežila podle něj i proces sekularizace celé naší každodennosti, včetně původně posvátné instituce manželství. Vždyť i naše dnešní vidění rodinných vztahů, považuje přece vzájemnou lásku mezi mužem a ženou jako nezbytnou podmínku pro jejich úspěšné soužití. Pojem láska zůstává dva tisíce let nezměněn, co se mění je její kvalita a systém očekávání k ní vztahených. Podle Možného (1990) povaha manželské lásky prošla pod jedním a tímtéž setrvalým označením ohromným obsahovým vývojem. Zároveň nemůžeme ignorovat fakt, že jednotlivé rodiny od sebe velmi liší podle povahy svého klíčového vztahu, podle svých představ o manželské lásce i stavu jejich realizace. Existují tak rozdíly mezi generacemi, mezi městem a vesnicí či mezi rodinami dělníků a vzdělavců. To co se v průběhu času změnilo asi nejvíce je nepomíjejícínost manželské lásky. Láska byla totiž vždy předpokladem nezrušitelného závazku a čemž svědčí i tolik známá věta „dokud nás smrt nerozdělí“ . Avšak ani dříve a ani dnes nikdo nepředpokládá, že lidský pár bude žít ve stavu citového a sexuálního okouzlení ještě po dvaceti letech soužití a dál, dokud ho skutečně smrt nerozdělí. Rozdíl spočívá ve svobodě volby, které se žádným závazkem nemáme a ani nemůžeme zříkat. Dnes je více respektován fakt, že se člověk mění. Základní kvalitou dnešní lásky je tedy možnost opětovné volny partnera, nikoli věrnost jednomu danému slovu, ať se děje co se děje. Druhým pilířem manželské lásky je vedle její „věčnosti“ také vzájemná oddanost muže a ženy. Jedná se oddanost, v níž člověk sám sebe poté, co vstoupí do manželství, přestane chápat jako individuum a začne se vnímat především jako součást páru. Podle Možného (1990) nám z toho všeho

¹⁰ Český statistický úřad. *Náboženské vyznání obyvatelstva*. [on-line] [cit. 3. 3. 2010]

dnes zůstal je ten zlatý kroužek na levém prsteníčku, které se příležitostně přemístí do kapsy nebo kabelky. Postupem času se už vlastně ani přemísťovat nemusel, jelikož základní změna proběhla hlouběji – už totiž nevnímáme tak ostře rozdíl mezi stavem svobodným a manželským. Co se změnilo asi nejvíce, je chování – či přesněji- postoje k chování svobodných žen. Společnost je tolerantní a neblokuje nekompromisně výběr ženatého partnera a to ani při úsilí svobodné ženy o založení vlastní rodiny. Takováto žena ignoruje de facto manželskou oddanost v již existujícím páru a společnost vůči této ignoraci přestává být kritickou. V moderním pojetí se manželství stalo pouze jakousi oporou a zázemím v naší snaze po osobním úspěchu a realizaci. Oddanost, věrnost a příslib společného života „dokud nás smrt nerozdělí“, tyto požadavky jsou odsunuty na vedlejší kolej. To hlavní, co požadujeme od manželství je , že našemu úsilí o seberealizaci nestojí v cestě. Tento názor zastává a zmiňuje i Ivo Možný (1990).

5. 6. *Motivy a podmínky volby manželství*

Co vedlo dříve muže a ženu k tomu, aby uzavřeli sňatek? Je pravda, že v současné době už to není láska, ale peníze? A byla to dříve vůbec láska? Na tyto a další otázky se budu snažit odpovědět v následující kapitole.

Nejprve se zaměřím na podmínky, které je nutné splnit před vstupem do manželství, jelikož podle mého pouhé přání vzít se, samo o sobě nestačí. Socioložka Dana Hamplová (2000) stanovila na základě svého výzkumu čtyři kategorie podmínek pro uzavření sňatku. Mezi nejčastěji uváděné patřily ekonomické podmínky, čímž byla myšlena ekonomická samostatnost, výdělečná činnost, dostatečný finanční příjem nebo samostatné bydlení. Druhou podmínkou byla podpora druhých, což je logické. Bez podpory rodičů jde každá věc jen ztěžka. Neméně důležité je i splnění „formálních“ náležitostí, kterými jsou dovršení plnoletosti či ukončené vzdělání. Poslední podmínkou byl silný partnerský vztah, který je ověřen například schopností společného bydlení a hospodaření.

Toto jistě nejsou jediné podmínky, které jsou žádoucí pro vstup do manželství, ale rozhodně patří mezi ty nejdůležitější. Hamplová uvádí, že v diferenciaci názorů se jako nejvýznamnější faktor projevilo vzdělání. Jedinci s vyšším vzděláním pokládali za nejdůležitější vyspělost a samostatnost jedince. Naopak ti s nižší mírou vzdělání dávali velkou váhu jistotě podpory rodičů. Naopak rozdíly mezi názory mužské a ženské populace nebyly nikterak markantní.

Další otázkou, která se nabízí je, proč se vůbec rozhodnou dva lidé vzít? Důvodů, či motivů chcete-li, může být celá řada. Ve stejném výzkumu, prováděném socioložkou Hamplovou, respondenti odpovídali na otázku: *Představte si, že byste se rozhodl oženit (vdát). Hrály by při Vašem rozhodování o uzavření manželství důležitou roli následující důvody?* Mezi nabízenými se nejčastěji objevoval jako hlavní motiv láska a silný citový vztah, následovaný snahou, aby se děti narodily v manželství. Dalším důvodem může být i touha po bezpečném zázemí, jasné majetkové vztahy, finanční zajištění či nejistota právních záruk. Obecně platí, že to, co lidi k uzavření manželství vede má úzkou souvislost s tím, co si o manželství myslí a jakou úlohu mu přiřkládají

I v tomto výzkumu se projevila vzdělanostní diferenciace a to zejména u žen. Ty s nižším vzděláním se ukázaly jako méně romantické a více pragmatické, než ty s vyšším vzděláním.

Podle mého však hraje stále důležitou roli při rozhodování o sňatku naše výchova, to v jaké rodině jsme vyrůstali a k čemu jsme byli vedeni. Je to do jisté míry individuální záležitost.

5. 7. Rozvod

V dnešní době se setkáváme s mnohem liberálnějšími a otevřenějšími názory vůči rozvodům, než tomu bývalo například před padesáti lety. Tolerantnější jsou zejména lidé v mladším středním věku zřejmě díky vlastní zkušenosti s krizí manželství nebo přímo s rozvodem. Samozřejmě faktem je, že na postoje k rozvodům má stále určitý vliv to, v jaké rodině vyrůstáme, resp. jak jsme byli vychováváni. Nemůžeme sice potvrdit jednoznačnou souvislost mezi zkušenostmi z dětství a pohledem na rozvody, ale Dana Hamplová (2000) uvádí, že respondenti, kteří vyrůstali v úplné rodině, berou větší ohledy na dítě. Dalším faktorem, ovlivňujícím postoj k rozvodům, je náboženské přesvědčení. V našem kontextu je to zejména křesťanství. I toto je však úzce spjata právě s výše uvedenou výchovou a vzorem v rodině. Je zajímavé, že poprvé překročil počet rozvodů v České republice hranici 30 000 již v roce 1984, tedy ještě poměrně hluboko v komunistickém režimu. Po 90. léta se trend nijak nezvyšoval, což je přinejmenším velmi překvapivé. Dalo by se totiž očekávat, že v podmínkách konzumního kapitalismu, pracovního nasazení a stresu, bude rozvodů přibývat. Ale jak to, že tomu tak není? Na to už prostý politický předěl v roce 1989 nestačil. Emancipace žen probíhala postupně po celé 20. století a i komunismus přál ženě v nabytí jejích občanských práv co se týče rozhodnutí zůstat nebo odejít ze svazku. Zajímavé je, že

zatímco do sňatků mluví výrazně ekonomická situace, do rozvodů zásadně promlouvá legislativa. V roce 1998 se totiž zpřísnil zákon o rodině, a na počtu rozvodů se to hned projevilo. Podmínkou je od té doby i to, že partneři žijí nejméně šest měsíců odděleně a oboustranný souhlas partnerů s podáním návrhu na rozvod. Prioritně se začalo také myslet na děti¹¹. Výzkumy dále uvádějí, že zejména ženy jsou tolerantnější vůči rozvodům pouze v obecné rovině a přijímají je jako součást dnešní moderní doby. Jakmile se však jedná o ně samé, jejich tolerance klesá. Zároveň se uvádí, že převážně žádají o rozvod ženy. Toto potvrzují i čísla z Českého statistického úřadu, který uvádí že v roce 2008 bylo schváleno 31 300 návrhů na rozvod, z nichž 65 % iniciovaly právě ženy. Většinou se jedná o ženy pracující, nezávislé na manželovi. Sullerotová (1998) však varuje, že u mnohých z nich bude i tak jejich ekonomická situace po rozvodu velice nejistá. Nabízí se otázka, proč se vůbec v tak velkém počtu lidé rozvádějí? Zmíněná Sullerotová uvádí, že u žen je to hlavně z důvodu sníženého prahu tolerance ve společenském životě a také že mnohé z nich se nedokáží vyrovnat s vymizením žáru lásky. Takové ženy již rozvod nepovažují za ztroskotání či zklamání, ale spíše za vysvobození. Podíváme-li se na příčiny rozvratu manželství z pohledu statistiky, potvrzuje se stále čtenější využití obecných příčin, do kterých patří například kategorie „rozdílnost povah, zájmů“ a „ostatní“ před konkrétně formulovanými příčinami na straně muže či ženy. Uvedené dvě kategorie zahrnovaly například v roce 2008 již téměř 87 % případů u mužů i u žen, z toho tři čtvrtiny připadly na prvně jmenovanou. Mezi konkrétně jmenované příčiny rozvodu na obou stranách manželské dvojice patří nevěra (1 442 případů na straně muže a 921 u žen). Druhým nejčtenějším důvodem byl alkoholismus muže či nezáměr o rodinu ze strany ženy. Podle psychologů mezi příčiny patří i poruchy komunikace, nebo například fakt, že jsme si nevybrali toho pravého, tu pravou. Zmíněná porucha komunikace sice nezní jako vážný problém, ale mluvit spolu jen provozně, o tom, kdo dovede děti do školky, kdo dojde nakoupit anebo vyvenčit psa, v žádném případě nestačí. Manželé by měli mluvit i o tom, jak bylo v práci, debatovat o knížce, kterou zrovna přečetli, o svých pocitech, problémech, radostech i starostech. Právě s tímto, ale i dalšími problémy nám v dnešní době pomáhají různé manželské poradny. Tyto poradny však nejsou záležitostí pouze porevolučních let, jak by se mohlo zdát. První z nich vznikali již na konci šedesátých let. V průběhu 90. let pouze docházelo k výraznému rozšíření nabídky služeb, které poradny poskytují.

¹¹ MimochoDEM.info; společnost, politika osobnosti. *Česká rodina: Rozvody a nevěry*. [on-line]
[cit. 27. 2. 2010] Dostupné z: <http://mimochoDEM.info/2007/ceska-rodina-rozvody-a-nevery/>

V průběhu posledních dvaceti let se mění jak celkový počet rozvodů, ale také struktura rozvodů z pohledu délky trvání manželství či z pohledu dosaženého vzdělání manželů. Statistiky uvádějí, že zatímco v roce 1991 se téměř 60 % rozvodů týkalo manželství do 10 let od uzavření, od roku 2003 se tento podíl udržuje na úrovni 40 %. Zároveň v posledních letech dosahuje nejnižších hodnot kategorie osob se středním vzděláním s maturitou. U rozvedených žen platí: čím vyšší stupeň vzdělání, tím nižší zastoupení opakovaných rozvodů¹².

¹² Český statistický úřad. *Rozvodovost*. [on-line] [cit. 27. 2. 2010]

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

6. Nesezdané soužití

6. 1. Definice nesezdaného soužití

Jednotnou a obecně platnou definici nesezdaného soužití bychom v odborných literaturách hledali jen těžko. Můžeme například říci, že se jedná o muže a ženu, kteří spolu trvale žijí, společně uhrazují potřebné náklady a přesto nejsou oddáni. Zároveň je to vztah druha a družky, který není v zákoně o rodině výslovně zmiňován, zřejmě i proto, že náš právní řád za rodinu považuje především rodinu založenou manželstvím, ale zákon s ním přesto počítá. Hrušáková s Králíčkovou (1998) dále zmiňují, že o nesezdané soužití se jedná zejména tehdy, jestliže osoby odlišného pohlaví vytvoří určité životní společenství.

Je nutné zmínit, že termín nesezdané soužití můžeme dále nahradit slovem kohabitate. Při pohledu do slovníku cizích slov totiž zjistíme, že se prakticky jedná o soužití muže a ženy.

Dalším termínem, jež bývá používán, je pojem singles, který bude podrobněji vysvětlen v dalších kapitolách práce.

6. 2. Historie nesezdaného soužití

I když výzkumy postojů a hodnotových orientací dokládají, že manželská rodina představuje stále pro většinu české populace nejlepší formu partnerského uspořádání a nejvhodnější prostředí pro výchovu dětí, od 90. let se zvyšuje podíl lidí, kteří nepovažují uzavření manželství za podmínku rodičovství.

Termín „soužití na psí knížku“ uvedený v názvu mé práce, můžeme nahradit pojmem nesezdané soužití či kohabitate. Tyto termíny již byly uvedeny v předchozí kapitole. Po šedesátých letech je to trend ražený hlavně v západoevropských zemích. Jedná se formu svazku, která se určitými znaky podobá manželství. Muž a žena spolu žijí v jedné domácnosti, avšak oficiálně nejsou oddáni. Je tedy nutné „mít papír“ na to, že spolu sdílí dva lidé stejný byt, stejný automobil a společně hospodaří? Jak uvádí ve svém článku socioložka Jana Chaloupková (2007), liberálnější postoje k dlouhodobým nesezdaným soužitím a nesezdaným soužitím s dětmi zaujímají spíše příslušníci mladší generace, svobodní a lidé s vyšším vzděláním. Naopak lidé s nižším vzděláním se spíše přiklánějí k tomu, že ti, kteří chtějí mít děti, se mají vzít.

Jak už jsem uvedla, toto v minulosti deviantní chování, je dnes pokládáno téměř za normální. V zemích západní Evropy se stalo jakousi sociální normou a

v severských zemích se z něj stala sociální instituce, která je státem uznávaná. Na druhou stranu ovšem zahraniční průzkumy z těchto zemí, kde je společný život bez manželství v módě už delší dobu, ukazují, jak může úředně neuzavřená rodina negativně ovlivnit výchovu dětí. Sociologové z kanadského Quebecu zjistili, že otcové se při rozchodu se ženou, kterou si nevzali, méně starají o své děti (Rabušič, 2001). I podle socioložky Hamplové (2000) je sice život „na hromádce“ pro některé páry krátkodobě výhodný, ale ukazuje se, že z dlouhodobé perspektivy je to hodně rizikový postup.

6. 3. *Formy nesezdaného soužití*

Dříve tradiční vzorec: láska – chození spolu – sňatek – pravidelný sex – děti, není dnes pravidlem. Sňatek již není podmínkou a svolením k sexuálnímu životu. Dokonce ani takzvané „chození spolu“ není předstupněm k pravidelnému sexu. Nesezdané soužití můžeme pozorovat v několika podobách. První z nich je takzvané manželství na zkoušku, nebo-li soužití snoubenecké. Je to v podstatě moderní varianta cesty do manželství. Pár si vyzkouší jaké je to sdílet společnou domácnost ještě před svatbou, což mu umožní lépe se rozhodnout, zda je to opravdu to po čem touží. Tento typ nesezdaného soužití však není jediný. Dále můžeme hovořit o dalších základních podobách, které uvádí ve své knize i Rabušič (2001):

1. Soužití porozvodové
2. Soužití dočasné
3. Soužití namísto manželství

První ze zmiňovaných typů by se dal charakterizovat vozcem: sňatek - rozvod - nesezdané soužití. Tito lidé většinou, snad ze strachu z dalšího zklamání, již neplánují druhý sňatek.

Dočasnou kohabitaci můžeme nahradit termínem chození spolu. Jedná se v první řadě o mladé lidi, kteří začínají svůj sexuální život a hledají toho pravého, se kterým vstoupí později do manželství. Od snoubeneckého typu se liší především tím, že v tomto případě se jedná o několik kohabitací za sebou, než dojde ke sňatku. Toto soužití by mohlo také zastavit neustále se zvyšující procento rozvádějících se párů, jelikož případné chyby a nedostatky máme možnost zjistit již před vstupem do sňatku - jak já s oblibou říkám, včas nám spadnou „růžové brýle“. Vzorec tedy může vypadat takto: Kohabitate 1 – kohabitate 2 – sňatek.

Poslední zmiňovaný typ je typický pro Skandinávské země. Je to forma vztahu, ve kterém se rodí děti a pár ani postupem času nemíní uzavřít sňatek.

V některých literaturách se můžeme dále setkat s termínem singles. Tento pojem používá například i Marcel Tomášek v publikaci od Mareše a Potočného (2003). Jedná se zřejmě o nejvyhraněnější projev individualizace v rodinném a partnerském životě. Pro typologii singles vytvořenou Staplesem v roce 1981, byla kritériem míra otevřenosti vztahu (cit. podle Mareš; Potočný, 2003):

1. Free - floating unattached – bez závazků, náhodné schůzky – právě tento typ byl podle Staplese nejčastější.
2. Open - coupled relationship – otevřený vztah – relativně stálý vztah, ale může zahrnout další sexuální a romantické vztahy.
3. Close - coupled relationship – uzavřený vztah – vzájemné uspokojování – sexuálních a romantických potřeb.
4. Singles v jedné domácnosti – zasnoubení nebo dohoda o společném soužití.
5. Accomodationalist – dočasný nebo permanentní „život solitéra“ – zahrnuje často starší osoby.

Tomášek (2003) uvádí, že modernější a dnes již klasicky používanou typologii vytvořil Stein. V tomto případě je rozlišováno, zda jde o dobrovolné či nedobrovolné singlovství a zároveň jde-li o dočasnou či stabilní situaci (cit. podle Mareš; Potočný, 2003):

1. Dobrovolní dočasní – mladí, doposad nesezdaní a rozvedení, kteří odkládají uzavření nebo znovuzavření sňatku.
2. Dobrovolně stabilní – spokojeni se svým nesezdaným stavem, kohabitate bez záměru manželského svazku, plus skupiny, jejichž životní styl vylučuje manželství (kněží apod.).
3. Nedobrovolní dočasní – mladí doposad nesezdaní – aktivně hledající partnera, plus starší nikdy nesezdaní, kteří začali hledat.
4. Nedobrovolní stabilní – starší rozvedení, ovdovělí, doposad nesezdaní, kteří chtěli manželský svazek, ale nenašli partnera, a jaksi akceptovali tento stav.

6. 4. Motivy volby nesezdaného soužití

Stejně tak, jak se lidé rozhodnou vzít se a kalkulují s podmínkami a motivy sňatku, mohou se rozhodnou i pro pravý opak a zůstat svobodní. I k tomuto rozhodnutí však dospějí z určitých důvodů.

Mezi důvody, které brání v uzavření manželství může patřit nemožnost společného bydlení, nedostatečné finance, dosud probíhající studium, nedůvěra v partnerský vztah či neochota vzdát se své svobody. Socioložka Dana Hamplová (2000) uvádí, že nejčastější důvody uváděné jako překážka uzavření sňatku lze zařadit do skupiny materiálních podmínek. Do této kategorie můžeme zařadit například nedostatečné příjmy či problémy s bydlením. Dále socioložka uvádí, že podle prováděných výzkumů, skoro 70% respondentů žijících v nesezdaném soužití plánuje v budoucnu sňatek, ale toto rozhodnutí z nějakého důvodu odkládají. Tyto důvody mohou být podle ní dvojí:

1. Nejsou si jisti, zda jejich partner je ten pravý.
2. Dokud nemají děti, připadá jim manželství zbytečné nebo dokonce omezující.

Dále bych se ráda věnovala tématu svobodných matek, kterých podle Jany Chaloupkové (2008) v posledních letech neustále přibývá. Zmíněná socioložka uvádí ve svém článku důvody a motivy, které vedou tyto ženy k rozhodnutí neprovdát se. Překvapivě to není způsobeno poklesem hodnoty manželství v očích mladé generace, ale jejich motivace jsou daleko rozmanitější. Chaloupková je zařazuje do tří kategorií. Mezi první skupinu důvodů patří absence či nesouhlas stávajícího partnera. Tato skupina je typická pro osamělé neprovdané matky, dále označované jako nedobrovolně svobodné. Druhý důvod by se dal nazvat jako liberální hodnotová orientace. Ženy, které se přiklánějí k tomuto důvodu, jsou toho názoru, že manželství je zbytečná formalita. Chaloupková zmiňuje, že jen málo z nich zmiňovalo, že by důvodem neuzavření sňatku byla nedůvěra v budoucnost partnerského vztahu či nesouhlas partnera se sňatkem. Liberální svobodné matky měly první dítě (ve srovnání s ostatními neprovdanými matkami) v nejvyšším věku (24,5 let) a jsou mezi nimi nadprůměrně zastoupeny vysokoškolačky a středoškolačky s maturitou. Poslední kategorii tvoří ekonomické důvody. Tato skupina je nejpočetnější a tvoří jí pragmatické neprovdané matky u kterých se nejistota ohledně budoucnosti vztahu spojovala s postojem, že manželství je zbytečná instituce a že být neprovdanou matkou je finančně výhodné. V posledních dvou skupinách neprovdaných matek převažují ženy, které žily s otcem dítěte v nesezdaném svazku.

Chaloupková (2008) na závěr uvádí, že dlouhodobé nesezdané soužití pokládá za ideální formu partnerského soužití jen pětina neprovdaných matek a většina z nich by za ideálních podmínek dala přednost manželství¹³.

¹³ Socioweb; sociologický webmagazin. Chaloupková, J. 2008. *Důvody svobodného mateřství*. [on- line] [cit. 27. 2. 2010] Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=297&lst=111>

II. Empirická část

7. Metodologie výzkumu

Pro empirickou část své práce jsem zvolila kvalitativní výzkum, konkrétně metodu nestrukturovaného rozhovoru se šesti zástupci mladé generace ve věku 22 až 28 let. Toto rozmezí jsem zvolila jako nejvhodnější vzhledem k charakteru kladených otázek. Z hlediska k počtu provedených interview nedokáži s přesností popsat a zachytit celou oblast mé řešené problematiky. Tento výzkum je možné chápat spíše jen jako menší sondu do světa mladých dospělých, přičemž zjištěné informace vypovídají primárně o těch respondentech, kterých jsem se ptala. Je tedy nutné brát na vědomí, že mohou existovat další a jiné názory na později uvedené otázky. Rozsah práce a má kvalifikace bohužel detailnější výzkum nedovolují.

7. 1. Kvalitativní výzkum

Mnou zvolená metoda polostrukturovaného rozhovoru patří do kvalitativního výzkumu. Podle významného metodologa Creswella je „kvalitativní výzkum proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách“ (cit. podle Hendl, 2005).

Mezi přednosti kvalitativního výzkumu například patří:

1. Možnost získání podrobného popisu a vzhledu jedince, skupiny, události či fenoménu.
2. Zkoumání fenoménu v přirozeném prostředí.
3. Možnost studovat procesy.
4. Možnost navrhnout teorie.
5. Dobrá reakce na místní situace a podmínky.

Tento typ výzkumu má však i několik nevýhod:

1. Získaná znalost nemusí být zobecnitelná na populaci a do jiného prostředí.
2. Je obtížnější testovat hypotézy a teorie.
3. Výsledky jsou snadněji ovlivněny výzkumníkem a jeho osobními preferencemi.
4. Analýza dat i jejich sběr jsou často časově náročné etapy.

Kvalitativní výzkum lze provádět několika různými metodami. Patří mezi ně: pozorování, analýza textu a dokumentu, dotazování pomocí rozhovorů či dotazníkových šetření a analýza audio- a video záznamů.

Jak už bylo řečeno, pro svou sondu do světa mladých dospělých jsem zvolila metodu dotazování, konkrétně metodu polostrukturovaného rozhovoru. Tato technika má hned několik výhod, mezi které podle Hendla (2005) patří:

1. Lze přezkoušet, zda dotazovaný otázkám rozuměl.
2. Dotazovaný může vyjevit své zcela subjektivní pohledy a názory.
3. Dotazovaný může samostatně navrhnout možné vztahy a souvislosti.
4. Je možné tematizovat konkrétní podmínky situace dotazovaného.

V odborné literatuře stojí tento polostrukturovaný rozhovor mezi takzvaným „rozhovorem podle návodu“, který lze popsat jako seznam otázek nebo spíše volnějších témat, jež je nutné v rámci interview probrat a kde tazatel má nejen možnost volby v jakém pořadí bude informace získávat, ale má i zároveň volnost přizpůsobovat formulace otázek podle situace. Dotazovanému naopak dovoluje uplatnit vlastní perspektivy a zkušenosti. Protipólem tohoto rozhovoru podle návodu, či chcete-li nestrukturovaného rozhovoru je rozhovor strukturovaný, pro který je typická velká pečlivost při formulování otázek, ale i možných odpovědí.

Mnou zvolený polostrukturovaný rozhovor stojí mezi popsánymi typy. Tazateli je předepsána kostra (schéma) otázek, jejich formulace a sled a na vyznačených místech použití volného rozhovoru (Geist, 1992).

Já osobně jsem postupovala podle předem připravených otázek, které měl respondent před sebou a mohl do nich nahlížet. Zároveň měl možnost kdykoli se vrátit k předešlé otázce a doplnit svou odpověď o další poznámky či připomínky. Jelikož dotazovaný mnohdy odpověděl na dvě otázky současně, nepostupovala jsem vždy striktně otázka po otázce, ale nechávala rozhovor „volně“ plynout, popřípadě položila doplňující otázku.

7. 2. Výběr a popis respondentů

Pro svou sondu do světa mladých dospělých jsem se rozhodla vybrat šest respondentů ve věku 22 až 28 let. Konkrétně se jednalo o tři zástupkyně ženského pohlaví a o tři zástupce mužského pohlaví. Pro další popis budou nazýváni již svými reálnými jmény. Jednalo se jak o informanty z mého blízkého okolí, tak i o lidi mně méně známé. Rozhovory byly vedeny jednotlivě s každým respondentem zvlášť.

Prostředí bylo vybráno vždy na přání dotazovaného a délka interview se lišila v závislosti na rychlosti probrání všech mnou položených otázek. Rozhovor byl zaznamenáván na diktafon s čímž byli respondenti dopředu seznámeni. Na přání všech dotazovaných byly nahrávky po přepsání do písemné podoby smazány.

Žena č. 1 – Míla

V tomto případě se jedná o studentku druhého ročníku vysoké školy ve věku 22 let. Bydlí se svými rodiči a bratrem v rodinném domě a v současné době nemá stálého partnera. Její prozatím nejdelší vztah trval 3 roky a byl ukončen ze strany partnera. Tuto respondentku lze popsat jako velmi společenskou, optimistickou a svým způsobem i vůdčí osobnost. Vybrala jsem si ji jako zástupce mladé, svobodné generace. Mezi její koníčky, které sama respondentka uvedla, patří cestování, móda, studium matematiky a posezení s přáteli. Ve volném čase se věnuje svým dvěma brigádám, díky kterým si sama na sebe vydělává, jelikož je nerada na někom závislá.

Žena č. 2 – Mirka

Druhá respondentka je pracující žena ve věku 25 let. Žije v pražském bytě s několika spolubydlícími a pracuje v oblasti administrativy. Vztah s bývalým přítelem trval 7 let. V současnosti nemá stálého přítele. Mirka pochází z křesťanské rodiny, což byl také jeden z důvodů, proč byla vybrána pro mou sondu. Tuto respondentku mohu popsat jako společenskou osobnost se smyslem pro rodinu. Je zvyklá mít kolem sebe mnoho dětí a početnou rodinu, jejíž členové se mezi sebou rádi navštěvují. Mezi její záliby patří četba a sport všeho druhu. Ve volném čase dochází do dobrovolné organizace zajišťující hlídání dětí z dětského domova.

Žena č. 3 – Veronika

Tato respondentka je momentálně těhotná a s přítelem očekávají prvního potomka. Společně žijí přes jeden rok. Veronice je 23 let a jejímu příteli je 34 let. Respondentka před otěhotněním pracovala jako učitelka v mateřské školce a má velice kladný vztah k dětem. Pochází z úplné a jak sama uvedla, dobře fungující rodiny. Respondentčino těhotenství je hlavním důvodem mého výběru, jelikož mě velmi

zajímá, zda těhotenství bude výrazně ovlivňovat její názory a odpovědi. Veronika ráda čte, vaří a učí se všechny domácí práce, včetně pletení a háčkování.

Muž č. 1 – Honza

První respondent je pracující muž ve věku 24 let. Má dlouhodobý vztah trvající sedm let se studentkou stejného věku a v současné době se společně chystají přestěhovat do vlastního bytu a začít společně hospodařit. Prozatím žijí oba dva u svých rodičů. Honza je společenský, otevřený a impulsivní extrovert, což ho dělá nepřehlédnutelným v každé společnosti. Pochází z úplné rodiny. Tento respondent je velmi aktivní a pracovitý člověk, který má podle mnohých nadání snad na všechno, kromě té školy. Rád hraje fotbal, hokej, věnuje se jízdě na motorce. Mezi jeho hlavní záliby však patří rybaření a společné posezení se známými u karet.

Muž č. 2 – Pavel

Druhý respondent je studentem třetího ročníku vysoké školy. Momentálně má stejně starou přítelkyni studující medicínu, stejně tak jako Pavel. Pochází z úplné a dobře fungující rodiny. Život v této rodině vždy probíhal podle daných a určených pravidel, což zejména v období puberty vedlo k hádkám mezi respondentem a jeho matkou. I když se to někomu může jevit spíše jako povinnost, jeho hlavním koníčkem, který mu zabere téměř všechn čas, je učení. Pavel se rád učil již na střední škole a patřil mezi nejlepší žáky na škole. Jak sám říká, jiné koníčky nemá a ani mít nemůže, jelikož studium medicíny a jeho přítelkyně ho dostatečně zaměstnávají.

Muž č.3 – Tomáš

Poslední respondent je pracující a ženatý muž ve věku 28 let. S manželkou vychovávají jedno dítě – dvouletou holčičku. Na otázku, jak by sám sebe respondent popsal, odpověděl větou „tichá voda, břehy mele.“ Tomáš je opravdu velmi klidný, tichý a rozvážný člověk, který budí dojem flegmatika. Ve skutečnosti přiznává, že ve vyhrocených situacích dokáže velmi impulsivně a rychle zareagovat. Je charakteristický svou nenávistí k závislým a opilým lidem, jelikož sám je absolutní abstinents. Mezi jeho

koníčky patří zejména jeho rodina. Ve volných chvílích rád čte a podporuje svou manželku v jejím studiu vysoké školy.

7. 3. *Názory mladé generace*

Prvním tématem, o kterém jsme s informanty diskutovali, byl obecný význam manželství v dnešní době, přičemž téměř všichni respondenti odpovídali totožně. Manželství obecně přisuzují vyšší úroveň, či vyšší hodnotu než „pouhému“ soužití na hromádce. Zároveň však podotýkají, že soužití před svatbou je nezbytnou součástí partnerského života a slouží k lepšímu poznání se navzájem. Stejný postoj byl zjištěn i v šetření FFS¹⁴ prováděném v roce 1997, ve kterém se ukázalo, že mladí lidé považují předmanželské nesezdané soužití za rozumné (Hamplová; Pikálková 2002). Uzavření manželství je posléze oficiálním krokem, kterým partneři dávají společnosti a lidem okolo sebe najevo, že k sobě patří. Ve stejném šetření se ale zároveň i zjistilo, že reálné chování této mladé generace je poněkud tradičnější. V podstatě tak musíme rozlišovat dvě odlišné věci – reálné chování a názorové postoje. Rozpory mohou být dány tím, co lidé za společné soužití označují, ale například mohou svědčit i o tom, že na reálné chování mladých lidí mají poměrně velký vliv postoje jejich rodičů a starších generací, které dávají přednost tradičnějším formám partnerského startu (Hamplová; Pikálková 2002). Pouze jeden z mnou zpovídaných respondentů, ženatý Tomáš, uvádí, že se plánoval v budoucnosti oženit již na střední škole, jelikož mu to přijde naprosto přirozené na rozdíl od nesezdaného soužití. Respondenti obecně zmiňovali ekonomický, či právní význam manželství. Míla konkrétně uvádí, že „*materiální a ekonomické faktory stále ještě hrají pro manželství*“. Podle mnohých je to jakási pojistka, či záruka toho, že partner nemůže „beztrestně“ odejít ze svazku aniž by ten druhý zůstal bez prostředků. Podle Mirky z tohoto důvodu v současné době více lidí myslí na „zadní vrátka“ a do manželství se nehrnou, jelikož je to z ekonomického hlediska zároveň velmi svazující a zodpovědný krok. Tato respondentka popírá hlubší význam manželství s tím, že „*Chtějí-li být dva lidé spolu a mají se rádi, nemusí na to mít papír*“. Hned posléze však uvádí, že rozhodování o sňatku velmi ovlivňuje výchova, rodina ve které vyrůstáme, dokonce i to zda žijeme na vesnici či ve velkém městě. Faktor výchovy zmiňují veskrze všichni respondenti. Je důležité k čemu jsme vedeni a v jakém prostředí žijeme. Podle toho si utváříme názor na význam a hodnotu

14 Mezinárodně srovnávací Šetření rodiny a reprodukce (Family and Fertility Survey)

manželského života. S tímto názorem se neztotožňuje pouze Tomáš, který jako příklad uvádí sám sebe. „*Moji rodiče se rozvedli když mi bylo 14 let, žil jsem pouze s matkou, a i přesto jsem už od mládí toužil po svatbě a manželství.*“ Respondent bohužel neuměl blíže vysvětlit důvod tohoto postoje.

Hamplová s Pikálkovou uvádějí, že v šetření FFS a MG 97¹⁵, která zachycovala i rodinnou historii respondenta, tedy to, zda se jeho rodiče rozvedli, či zda považoval soužití svých rodičů za harmonické, se prokázal vliv dalšího faktoru na postoje k nesezdaným soužitím, a to zkušenost z dětství s tím, jaké bylo soužití rodičů. Manželství přitom získalo větší podporu mezi těmi, kteří označovali soužití svých rodičů za šťastné či jejichž rodiče se nerozvedli (Hamplová; Pikálková, 2002).

Další probírané téma se týkalo změn výše uvedeného významu manželství v posledních dvaceti letech, tedy po revoluci. I na tyto otázky odpovídají téměř totožně. Posunulo se podle nich myšlení lidí, kteří jsou v současnosti více ambiciózní a myslí v první řadě na svou kariéru. Zároveň uvádějí, že je to velmi individualistická záležitost. Soukromý život se obecně odsunul do postraní z důvodu možnosti vystudovat vysokou školu a realizovat se v profesním životě. Podle Míli zmíněný soukromý život začínají lidé řešit až o sedm, deset let déle, než tomu bývalo před revolucí. Nejprve si vybudují postavení, zabezpečí se a až poté se rozhodují zda uzavřou sňatek a pořídí si rodinu. Podle respondentů je to zodpovědné jednání na kterém nevidí nic špatného. Rozhodně to podle nich není známkou krize rodiny jako instituce. I přesto uznávají, že počet sňatků klesl i když ve svém okolí to zatím, až na Tomáše, nezaregistrovali. Z výše uvedených výsledků obecně vyplývá, že sňatek a manželství mají v představách mladých lidí v české společnosti stále důležité místo.

Dále jsme s respondenty probírali témata týkající se konkrétních výhod a nevýhod manželství, což do jisté míry souvisí opět s jeho významem v dnešní době a odpovědi se tedy mnohdy překrývaly. Zaměříme-li se nejprve na výhody, nejvíce bylo opět zmiňováno ekonomické a sociální zabezpečení. Mirka uváděla jako příklad nejen odpočty daní, ale i slevy vztahující se na rodinné příslušníky, kterými jsou manželka či manžel a dále všemožně propagované snížené vstupné pro rodinu s dětmi. Další výhodou, kterou zmiňuje Míla a Veronika je větší snaha zachránit vztah, pokud máme nějaké problémy, jelikož odejít z manželství je těžší než odejít od partnera se kterým žijeme jen „na hromádce“. Podle všech je tento nesnadný útek z manželského svazku nevýhodou na straně manželství. Míla v návaznosti na toto uvádí, že by manželství na druhou stranu nemělo fungovat jako pojistka toho druhého. Jako výhodu nesezdaného

¹⁵ Sociologický výzkum Mladá generace 1997

soužití oproti manželství Mirka uvedla „čistý rejstřík“ a možnost začít znovu pokud vztah nevyjde, aniž by člověk získal status „rozvedená(ý)“. Mezi další nevýhody manželství patří i částečná ztráta svobody. Podle Míli i Mirky lidé „*hrajou více sami na sebe*“ a svatba s manželstvím omezují jejich seberealizaci v profesním životě. Když vystudují vysokou školu, chtějí svoje znalosti zúročit a popřípadě cestovat a poznat svět. V tuto chvíli je rodina a manželství překážkou a přítěžím. Honza jako největší nevýhodu manželství uvedl případný rozvod.

Na otázku, jaké motivy by vedly k uzavření sňatku, odpovídali respondenti jednoznačně. Hlavním důvodem jsou podle nich děti. Mirka a Míla uvedly, že by byly nerady, kdyby se jejich dítě jmenovalo jinak než jeho otec. Pro společnost a dítě samotné je podle nich lepší jsou-li jeho rodiče oddáni. Zároveň opět zmiňovaly aspekt výchovy, jelikož dítě je vedeno k tomu aby později sňatek uzavřelo také. Na otázku, zda je motivem i silný citový vztah odpovídali respondenti rozdílně. Například podle Mirky „*se naše city k tomu druhému díky papíru nezmění*“. Míla, Veronika a Honza však uvádějí, že je to jeden z hlavních důvodů a motivů, jelikož je to důležitý krok kupředu, který nechceme uskutečnit jen tak s někým. Dalším motivem byla samotná svatba a svatební den. Podle Mirky se na tuto chvíli těší nemálo žen a dívek už od útlého věku.

Podmínek pro uzavření sňatku zmiňovali respondenti hned několik. Nejdůležitější je podle nich zejména možnost samostatného bydlení a schopnost ekonomicky se zajistit. Zdá se, že podmínkou k tomu, aby se partnerský vztah změnil v nesezdané soužití, je pro většinu mladých lidí možnost samostatného bydlení (Hamplová; Pikálková, 2002). Stálé zaměstnání alespoň jednoho z partnerů a menší úspory do budoucnosti, jsou podle respondentů téměř nezbytné. Souhlas ze strany rodičů obecně nepokládali až na Veroniku za důležitý. Podle Mirky je „*život moc krátký na to, abychom se na někoho neustále ohlíželi*“. Radu sice nikdo z nich neodmítne, ale zároveň si nenechá do svého života nikdo mluvit.

Rozvody jsou podle respondentů v dnešní době naprosto běžnou záležitostí, na kterou již naše okolí nenahlíží skrz prsty. Mirka opět zmiňuje aspekt velikosti místa ve kterém žijeme. Jinak reagují na rozvádějící se pár lidé na vesnici, kde se znají všichni navzájem a jinak se na rozvod nahlíží ve velkém městě, kde je větší anonymita.

Jako nejčastější důvody rozvodů Tomáš s Mirkou uvedli domácí násilí, nevěru a problémy s komunikací. Ne všechno se dá podle nich vyřešit přes manželskou poradnu. Míla například zmiňuje, že pokud vážne komunikace mezi partnery je unáhlené řešit situaci rozvodem. V tomto případě není rada manželského psychologa ničím špatným. Naopak co podle Míli a Veroniky nejde vyřešit touto cestou je opakovaná nevěra. Zde

se názorově rozchází s Mirkou, podle které ani nevěra není nikterak neřešitelná. K této věci se negativně postavil i Pavel, který uvedl : *„nevím, asi jsem skeptik, ale podle mě, když se něco mezi dvěma pokazí, tak je to prostě pokažený a žádný psycholog to za pětikilo na hodinu nevyřeší.“*

Na otázku, zda je nutné brát ohled na děti, pokud k rozvodu dojde odpovídali respondenti totožně. Pokud manželství nefunguje, nejsou ani děti důvodem ve svazku setrvávat. Všichni zároveň zmiňují, že do určitého věku, kdy ještě dítě není schopno situaci mezi otcem a matkou pochopit se musí při rozvodu postupovat velmi opatrně.

Na otázku, zda sledují rozmach trendu nesezdaných soužití, odpovídali respondenti rozdílně. Studenti se zatím ve svém okolí nesetkali téměř s žádným párem žijícím trvale „na hromádce“. Naopak pracující Tomáš a Mirka a ve velkém městě žijící Veronika přiznávají, že se s tímto způsobem života setkávají stále častěji. Mirka poznamenala, že se dokonce diví, pokud se dva lidé žijící spolu dlouho, rozhodnou pro sňatek a napadá jí otázka proč? Tomáš opakoval, že mu nesezdané soužití „nepřijde přirozené“ a zmínil, že důvod, proč se lidé nerozhodnou vzít, je i strach z odpovědnosti, kterou vidí v manželském životě a chtějí se jí vyhnout. Hamplová s Pikálkovou (2002) zmiňují, že v situaci, kdy předmanželské sexuální soužití není sankcionováno, a to v české, z tradičního hlediska vysoce sekularizované společnosti, není, považují mnozí za výhodné si vztah s partnerem nejprve vyzkoušet. Autorky ale zároveň uvádějí, že tato strategie přináší opačné výsledky a manželství uzavřená po nesezdaném soužití se rozpadají častěji než tzv. přímá manželství.

V další části rozhoru jsme s informanty probírali otázku, zda je pro ně nesezdané soužití jakousi přípravou na manželství, či zda představuje alternativu k manželství. Předpokládala jsem, že se získané odpovědi budou lišit v závislosti na tom, zda žije určitý respondent v dlouhodobém svazku, dále na tom, sdílí-li s partnerem (s partnerkou) společnou domácnost. U ženatého Tomáše byla odpověď více než jasná. Nesezdaná soužití rozhodně za alternativu manželství nepovažuje. Zároveň zmínil, že tato „příprava na manželství“, kterou nesezdaná soužití podle něj jsou, by neměla trvat moc dlouho. S podobným názorem jsem se setkala prakticky u všech ostatních respondentů nezávisle na tom, zda s partnerem žijí ve společné domácnosti či nikoli. Dokonce i názory respondentek momentálně nezadaných byly totožné. V budoucnosti plánují se svým partnerem sňatek uzavřít a neshledávají tak nesezdané soužití jako alternativu k manželství. Stejný výsledek byl získán i v sociologickém výzkumu Mladá generace 1997, kde 84% respondentů žijících v nesezdaném soužití uvedlo, že má v plánu v budoucnu sňatek uzavřít (Hamplová; Pikálková 2002). Stejně autorky uvádějí,

že ti, kteří by nejraději uzavřeli sňatek beze zkoušky, vysvětlovali svou volbu morálkou, zodpovědností a náboženskou vírou. Naopak lidé preferující celoživotní nesezdané soužití na něm oceňovali, že jim poskytuje nezávislost, zatímco ti, kteří jej chápali jen jako přechodný stav, doufali, že v něm mnohem lépe poznají partnera a vyzkouší pevnost vzájemného vztahu (Hamplová; Pikálková, 2002).

Další otázka se týkala výběru partnera. Nejprve jsem se zaměřila na úroveň vzdělání a ptala se, zda ji respondenti považují u svého partnera za důležitou. Odpovědi se až na jednu nelišily. Většinou dotazovaní odpovídali shodně, že na vzdělání příliš nezáleží. Při následném zamyšlení však doplňovali, že je důležitá hlavně přirozená inteligence, použitelnost partnera pro běžný život a podobně. Míla s Veronikou uvádějí: *Vzdělání si myslím nehraje velkou roli. Na druhou stranu bych nemohla být s někým, kdo píše „Miluju tě“ s tvrdým Y.* Student vysoké školy Pavel se k této otázce vyjádřil opatrněji. Nepopírá, že mu na vzdělání jeho partnerky nezáleží. Zároveň uvádí, že by lépe snesl, kdyby měla partnerka nižší vzdělání než on, v čemž se odlišuje od Tomáše, který naopak tvrdí, že by mu vyšší partnerčino vzdělání nevadilo a byl by za něj rád.

Tématem vzdělanostní homogamie v ČR se zabýval i Tomáš Katrňák, společně s Kreidlem a Fónadovou. Testovali své hypotézy na datech pocházejících z Pohybů obyvatelstva z let 1989-2001. Jejich závěry nepotvrzují fakt, že vzdělanostní homogamie po roce 1989 posílila. Naopak zůstává jak u mladých, tak starších lidí až do roku 2000 konstantní (cit. podle Mareš; Potočný 2003).

8. Závěr aneb mezi manželstvím a „psí knížkou“

V úvodu práce jsem si stanovila jako hlavní cíl proniknout do mysli mladých dospělých a zjistit, zda v dnešní době touží po manželství, či plánují celoživotní soužití na hromádce. Nyní, v závěru této bakalářské práce jsem na základě provedeného výzkumu, během kterého jsem hledala odpovědi na nejrůznější otázky týkající se partnerského a rodinného života toho názoru, že manželství je přikládán obecně stále velký význam. Lidé v něm spatřují hlavně výhodu bezpečnějšího zázemí a jistotu právních a ekonomických záruk jak pro partnery samotné, tak pro jejich potomky. Děti můžeme obecně pokládat za jeden z nejčastějších motivů a důvodů ke sňatku, který je stále ještě brán, aspoň tedy se strany žen, jako něco výjimečného. Jeden z mých subcílů se týkal výhod a nevýhod manželství a nesezdaného soužití. Na základě výše uvedených informací od respondentů lze jako hlavní výhodu soužití na hromádce uvést svobodu a možnost realizace v pracovním životě. Právě ztráta této svobody a nutnost ohlížet se na druhé jsou zároveň nejčastěji uváděnou nevýhodou manželství.

Samozřejmě se jednalo jen o malou sondu a připomínám, že nemohu názory vybraných šesti lidí vztahovat na celou tuto generaci. Každopádně z mnou provedených rozhovorů vyplývá hned několik jasných závěrů. Manželství neztratilo svůj význam a hodnotu. Pouze se již nedá mluvit a nějakém hlubším významu a hodnotě. Lidé ho chápou spíše z pragmatického a racionálního hlediska. Má jim sloužit jako pojistka a záruka toho, že nezůstanou bez prostředků v případě rozvodu, či nemoci. Pro výchovu dítěte je manželství také lepším prostředím a tudíž jsou právě děti tím hlavním motivem pro sňatek. Ale ani láska a silné city neztratily na své důležitosti. Velmi zmiňovaný byl aspekt společnosti, která je obecně pokládána za velmi liberální až lhostejnou. Na druhou stranu i přes tuto liberálnost a benevolentnost není lidem jedno, co si ti druzí myslí a mnohdy se jejich jednání řídí názory i postoji této společnosti. V tomto případě mám na mysli znovu děti, konkrétně ty vyrůstající v nesezdaných soužitích, ke kterým se hlavně jejich vrstevníci mohou chovat zle a ošklivě.

I přes zmíněné pozitivní názory na manželství je patrný rozmach trendu nesezdaných soužití. Je však nutné ho chápat ze dvou možných úhlů pohledu. Někteří lidé žijící takto „na hromádce“ jsou mnohdy řazeni do špatné skupiny, jelikož manželství a sňatek neodmítají trvale, pouze jej prozatím odkládají. Z mé sondy vyplývá, že respondenti si jsou tohoto faktu vědomi a chápou tento trend nesezdaných soužití jako jakousi zkoušku na budoucí manželství.

Výše partnerova / partnerčina vzdělání se zdá být tou méně důležitou vlastností. Obecně je oceňována spíše přirozená inteligence a schopnosti partnera / partnerky a na míru dosaženého vzdělání se příliš nehledí. Pouze u jednoho z respondentů jsem se setkala s poměrně odlišnou reakcí. Preferuje buď stejně nebo méně vzdělanou partnerku, než je on sám. Jelikož tento dotazovaný sám studuje náročnou vysokou školu, není jeho názor překvapující. Obecně byly jako nejdůležitější vlastnosti uváděny věrnost, tolerantnost, praktičnost a cílevědomost.

Mnou zjištěné názory lze do jisté míry vysvětlit výběrem jednotlivých respondentů. Ve skrze se jednalo o zástupce z mého blízkého okolí, kteří žijí nebo velkou část svého života žili v menším městě. Zároveň se žádný z nich nevymykal z pohledu své životní úrovně. Přestože se úroveň vzdělání jednotlivých informantů do jisté míry lišila (jednalo se jak o studenty vysokých škol, tak i respondenty s výučním listem), neprojevila se výrazněji názorová diference. Až na jednoho z respondentů pocházeli všichni dotazovaní z úplných rodin, které nepoznamenal rozvod. Společný byl nejen kladný vztah k manželské instituci, ale i do jisté míry nedůvěřivý pohled na trend nesezdaného soužití. I v odpovědích týkající se výběru partnera lze konstatovat stejné či podobné názory. Překvapivé pro mě byly odpovědi těhotné respondenty, které nikterak nevybočovaly z řady ostatních odpovědí. Zřetelné bylo pouze kladení důrazu na zabezpečení ze strany partnera, což není vzhledem ke stavu respondenty ničím překvapujícím.

Odlišné tendence a postoje bych popřípadě očekávala, jednalo by se například o respondenty z vyšších společenských vrstev žijící ve velkoměstě, nebo naopak u respondentů z evidentně rozpadlé rodiny, která nedokáže poskytnout dostatečné zázemí.

V bakalářské práci jsem se ovšem nezabývala jen otázkou manželství a nesezdaného soužití. Dalším důležitým tématem byla i současná česká rodina. Měla jsem za úkol zjistit, zda se prostřednictvím demografických statistik, jmenovitě například výši věku při prvním sňatku, mírou sňatečnosti, rozvodovosti, atd., řadíme mezi západoevropské nebo východoevropské státy. Jak se později ukázalo, ani odpověď na tuto otázku nebyla jednoduchá. Některá čísla odpovídají výhradně západoevropským zemím, ale jsou tu i výjimky, kvůli kterým se mezi tyto státy řadit nemůžeme. Z pohledu českých ekonomů by bylo jistě výhodné, kdyby Česká republika patřila do skupiny vyspělých západoevropských států. Mají však tento pocit i čeští demografové a sociologové? Vždyť co je výhodné na tom, že se rodí čím dál méně dětí a roste míra rozvodovosti. Neměli bychom se chtít za každou cenu podobat západní Evropě, byť

vyspělé. Nicméně, za základě rešerše dostupných statistik lze konstatovat, že se jako Česká republika velmi přibližujeme k této západní části evropského kontinentu.

9. Odborná literatura

BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. V překladu Miloslav Petrusek. Praha: SLON, 2006. 167 s.
ISBN 80-86429-11-3

BACCI, Massimo Livi. V překladu Tomáš Tatranský. *Populace v evropské historii*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 272 s.
ISBN 80-7106-495-5.

FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 163 s.
ISBN 80-85850-87-7

FÓNADOVÁ, Laura. *Proměny manželské volby v novém sociálním kontextu? Vývoj vzdělanostní homogenie v české společnosti v letech 1988 až 2000*. In MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003., s. 189-204.
ISBN 80-86598-61-6

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Grada, 1992. 647 s.
ISBN 80-85605-28-7

GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii*. Nakladatelství lidové noviny. 2000. 229 s.
80-7106-396-7

HAMPLOVÁ, Dana, PIKÁLKOVÁ, Simona: *Manželství, nesezdaná soužití a partnerský vztah*. In MANSFELDOVÁ, Zdena, TUČEK, Milan. *Současná česká společnost*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002., s. 127-147.
ISBN 80-7330-009-5

HAMPLOVÁ, Dana. Postoje k manželství a rodičovství. In FIALOVÁ, Ludmila, aj. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 163 s.
ISBN 80-85850-87-7

HAMPLOVÁ, Dana. Sňatečnost, nesezdaná soužití a veřejné mínění. In KOCOURKOVÁ, Jiřina, RABUŠIC, Ladislav (eds.). *Sňatek a rodina: zájem soukromý nebo veřejný?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2006., s. 12-19.
ISBN 80-86561-93-3

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál s.r.o., 2005. 407 s.
ISBN 80-7367-040-2

HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1998. 312 s.
ISBN 80-7239-003-1

KAŠNÝ, Jiří. *Manželství v západní tradici: Soubor kanonických studií*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2006. 103 s.
ISBN 80-7040-921-5

KATRŇÁK, Tomáš. *Proměny manželské volby v novém sociálním kontextu? Vývoj vzdělanostní homogamie v české společnosti v letech 1988 až 2000*. In MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. 350 s.
ISBN 80-86598-61-6

KREIDL, Martin. *Proměny manželské volby v novém sociálním kontextu? Vývoj vzdělanostní homogamie v české společnosti v letech 1988 až 2000*. In MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003., 350 s.
ISBN 80-86598-61-6

KUČERA, Milan. Demografické chování mladých lidí v České republice, jeho sledování v průzkumech, hodnocení reálné situace a vnější vlivy. In FIALOVÁ, Ludmila, aj. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000., 163 s.

ISBN 80-85850-87-7

KUČERA, Milan. Představy o postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In FIALOVÁ, Ludmila, aj. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 163 s.

ISBN 80-85850-87-7

KUCHAŘOVÁ, Věra. Některé obsahové změny postojů k manželství a rodičovství. In MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. 350 s.

ISBN 80-86598-61-6

MAREŠ, Petr. *Sňatkový trh- koncepty a modely: Východisko výzkumu reprodukce rodin*. In MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. 350 s.

ISBN 80-86598-61-6

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2003. 161 s.

ISBN 80-86429-19-9

MONTOUSSÉ, Marc a RENOUEAU, Gilles. *Přehled sociologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 335 s.

ISBN 80- 7178-976-3

MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost*. Praha: Portál, 2002. 207 s.

ISBN 80-7178-624-1

MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina. Mýty a skutečnosti*. Brno: Blok, 1990. 182 s.

ISBN 80-7029-018-8

MOŽNÝ, Ivo. Proč tak snadno: Některé rodinné důvody sametové revoluce.

Praha: Sociologické nakladatelství, 1991. 81 s.

ISBN 80-901059-0-4

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2006. 303 s.

ISBN 80-86429-58-X

MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999. 251 s.

ISBN 80-85850-75-3

PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000. 296 s.

ISBN 80-7239-039-2

RABUŠIC, Ladislav. *Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vyd. Praha : SLON, 2001. 266 s.

ISBN 80-86429-01-6

de SINGLY, Francois.: *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. 126 s.

ISBN 80-7178-249-1

SIROVÁTKA, Tomáš. *Rodinné chování a rodinná politika v České republice*. In MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. 350 s.

ISBN 80-86598-61-6

SULLEROLOVÁ, Evelyne. *Krize rodiny*. Praha: Karolinum, 1998. 61 s.

ISBN 80-7184-647-3

ŠOLCOVÁ, Miroslava. *Rodina a její funkce v socialistické společnosti*.

Praha: Horizont, 1976. 152 s.

TOMÁŠEK, Marcel. *Singles ve světě měnících se typologií a definic: K aktuálně probíhajícímu výzkumu*. In MAREŠ, Petr, POTOČNÝ, Tomáš (eds.). *Modernizace a česká rodina*. Brno: Barrister & Principal, 2003. 350 s.

ISBN 80-86598-61-6

VYMĚTALOVÁ, Simona. Partnerský vztah. In FIALOVÁ, Ludmila, aj. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 163 s.

ISBN 80-85850-87-7

10. Internetové zdroje

Český statistický úřad. *Postavení České republiky*. [on- line] [cit. 27. 2. 2010]

Dostupné z :http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/1604-02-v_letech_1989_az_2000-postaveni_ceske_republiky

Český statistický úřad. *Náboženské vyznání obyvatelstva*. [on- line] [cit. 3. 3. 2010]

Dostupné z: <http://www2.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/publ/4110-03->

Český statistický úřad. *Rozvodovost*. [on- line] [cit. 27. 2. 2010]

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

Český statistický úřad. *Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR po roce 1989*. [on- line]

[cit. 1. 3. 2010]

Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/p/1112-02>

Český statistický úřad. *Vývoj obyvatelstva v roce 2008*. [on- line] [cit. 25. 2. 2010]

Dostupné z:

[http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EAE/\\$File/400709u.pdf](http://www.czso.cz/csu/2009edicniplan.nsf/t/1D00355EAE/$File/400709u.pdf)

Britské listy. Zygmunt Bauman: *Muži jsou trubci*. [on- line] [cit. 27. 2. 2010]

Dostupné z: <http://www.blisty.cz/2009/3/12/art45813.html>

Jihočeská univerzita; Zdravotně sociální fakulta. *Současné negativní trendy ve vývoji české rodiny*. Macháčková J., Záleská V. a kol. [on- line] [cit. 23. 2. 2010]

Dostupné z: <http://www.zsf.jcu.cz/struktura/katedry/kko/projekty/frvs-2008/>

Mimochodem.info; společnost, politika osobnosti. *Česká rodina: Rozvody a nevěry*. [on- line] [cit. 27. 2. 2010]

Dostupné z: <http://mimochodem.info/2007/ceska-rodina-rozvody-a-nevery/>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Národní koncepce rodinné politiky z roku 2005*. [on- line] [cit. 22. 2. 2010]

Dostupné z: http://www.noviny-mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf

Sociologický ústav AV ČR. Chaloupková, J. 2007. *Diferenciace motivů svobodného mateřství: proč neprovdané matky nevstoupily před narozením svého prvního dítěte do manželství?* [on- line] [cit. 27. 2. 2010]

Dostupné z: <http://www.soc.cas.cz/articles/cz/5/4028/Chaloupkova-J.-2007.-8222-Diferenciace-motivu-svobodneho-materstvi-proc-neprovdane-matky-nevstoupily-pred-narozenim-sveho-prvniho-ditete-do-manzelstvi-8220-.Data-a-vyzkum-8211-SDA-Info-1-2-127-140..html>

Socioweb; sociologický webmagazin. Černý, J. 2003. *Manželství v transformaci.* [on- line] [cit. 26. 2. 2010]

Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=116&lst=111>

Socioweb; sociologický webmagazin. Chaloupková, J. 2008. *Důvody svobodného mateřství.* [on- line] [cit. 27. 2. 2010]

Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=297&lst=111>

Příloha

Scénář rozhovoru

Rozhovor má dvě základní části, které se skládají z několika otázek a širších témat, na které bude vedena diskuse s respondentem.

1. část: Manželství a rodina
2. část: Nesezdané soužití a partnerský vztah

Manželství a rodina:

1. Jaký význam má podle Vás manželství? Klesl jeho význam v posledních 20ti letech?
2. Jaké má výhody, oproti nesezdanému soužití? (i nevýhody)
3. Motivy, které nás vedou do manželství?
4. Podmínky, které musí být splněny pro uzavření manželství?
5. Děti v manželství: je dítě lépe zabezpečeno, pokud jsou rodiče sezdáni?
6. Rozvod: důvody, vliv na děti?

Nesezdané soužití a výběr partnera

1. Sledujete rozmach trendu nesezdaných soužití? Přibývá jich v posledních letech?
2. Proč se lidé rozhodnou odložit sňatek, či se nevzít vůbec?
3. Je dítě důvodem, proč sňatek uzavřít?
4. Je podle Vás nutné, aby Váš přítel (Vaše přítelkyně), dosáhl(a) stejného vzdělání jako Vy?
5. Jaké vlastnosti považuje u partnera za nejdůležitější?

Přepisy jednotlivých rozhovorů

Míla, 22 let, studentka

S respondentkou začínáme otázkou: „jaký význam, má podle Vás manželství, popřípadě klesl tento význam v posledních dvaceti letech?“

„Tak já si myslím, že manželství je přece jen trochu na vyšší úrovni, než když spolu ti dva jen žijou. Oni se sice snaží srovnat s manželstvím to když žije druh s družkou, i když to je taky až po určité době u musí být dokázáno, že spolu celá ta léta žijou, aby měli stejná práva jako manželé. Když budeme manželé týden a něco se s ním stane, mám větší práva, než kdyby se to samé stalo po třech letech, ale byli bychom jen druh a družka. V tomhle je třeba to manželství na té vyšší úrovni. Celkově beru manželství jako tradiční věc a já osobně nejsem člověk, který by dokázal třeba dvacet let s někým žít nesezdaně. Osobně si myslím, že v posledních letech, teda i po té revoluci, se hlavně posunulo myšlení lidí... myslí víc na sebe“. Ptám se, zda si respondentka myslí, že má na náš názor ohledně manželství vliv rodina a výchova, na což Míla odpovídá: „Podlé mého určitě. I když nevyrůstám v rodině, kde vždycky všechno funguje, rodiče se to snaží udržet“. Napadá mě otázka, zda je tedy dítě a jeho názory v pozdějším životě ovlivněné situací v rodině, zda je vychováváno nesezdaným párem, či manželi. Respondentka odpovídá „Bude to možná mít vliv v tom, že potom taky třeba nebude mít pocit, že musí vstoupit do manželství, ale jinak si myslím, že samotná výchova bude probíhat stejně. Tomu dítěti je to jedno, jestli jsou jeho rodiče sezdáni, pořád je to máma a táta a pokud budou fungovat jako rodina i neoddaný, tak proč ne.“ V souvislosti s tímto, se ptám, zda je tedy samotnému dítěti podle respondentky jedno, v jaké rodině vyrůstá. „Jo, tomu dítěti si myslím, že je to jedno. Na jeho zabezpečení to nemá vliv. Na druhou stranu, je problém při rozhodování, jak se dítě bude jmenovat. Pokud jsou rodiče sezdáni, bývá příjmení většinou jasný, ale pokud žijí na hromádce musí si vybrat. Je sice pravda, že dneska se dá všechno právně ošetřit. V tom právě shledávám manželství stále ještě na vyšší úrovni než nemanželské soužití. Další problém by mohl nastat se vstupem dítěte do školy. Tam by dítě mohlo mít potíže se spolužáky kvůli tomu, že jeho máma a táta se jmenujou jinak. Děti takové věci ještě nechápu“. Tímto se dostáváme s respondentkou k výhodám manželství. Ptám se jí, jak by je obecně shrnula.

„Ekonomické a materiální faktory, nebo jak to mám nazvat, stále ještě více hrají pro manželství.“ Na otázku, proč Míla konkrétně, by se chtěla vdát po chvilce přemýšlení odpovídá: „Proč já bych chtěla manželství? Tak asi proto, že to všude kolem sebe vidím a byla jsem v tom vychovaná. Neznám a ani nemám v okolí nikoho, kdo by spolu dlouho žil a nevzali se nebo aspoň o svatbě v budoucnosti neuvažovali a rovnou si řekli, je prostě taková doba, tak se nevezmeme a budeme spolu mít děti. Myslím, že manželství mám tak nějak v sobě zakódované a pokud se najde ten pravý, tak jsem rozhodnutá pro sňatek. Každopádně spolu musíme chvíli bydlet a poznat se díky tomu. Nemůžeme se vzít po půl roce, to mi přijde jako holej nesmysl.“ V souvislosti s tímto, se dále ptám, zda respondenta vidí nesezdané soužití jako alternativu k manželství, či spíše jen jako předmanželské soužití lidí, kteří v budoucnosti se sňatkem počítají. „Podle mě, nesezdaný soužití funguje opravdu jako manželství na zkoušku, pár se naučí spolu vycházet a pokud to klapě, nevidím důvod, proč by se nemohli vzít. Rozhodně to jako alternativu k manželství nevidím“. A jaké uvedla respondentka další výhody? „Asi i větší snaha, zachránit vztah v případě neshod. Zase ale manželství neberu jako nějakou pojistku toho, že jsem si partnera uvázala k sobě a bude se mnou až do smrti. Obzvlášť v dnešní době, kdy je rozvod běžnou věcí.“ Další moje otázka se týkala nevýhod manželství. „Proč se lidé rozhodnou nevdát? Protože je to fakt víc o tom, že každý hraje na sebe. Lidé jsou víc samostatný, hodně dlouho studují a to je právě ono. Dřív v našem věku byli manželé, pracovali a měli dokonce děti. V dnešní době studují, odpojí se od rodiny a osamostatní se a v tom momentě přijde kariéra. Studium vysoké školy chtějí zúročit tím, že budou pracovat a vydělávat peníze. V tomhle jim ale ta rodina překáží a člověk v takové situaci nepřemýšlí nad svatbou. Spíš spolu budou jen žít a vstup do manželství se tím pádem posune třeba o sedm, deset let. Jestliže se lidé brali dříve kolem dvaceti let, tak teď se vezmou ve třiceti. Tudíž jako hlavní nevýhodu manželství bych zmínila omezení svobody a možnosti realizace v povolání a v pracovním životě celkově. Vlivem toho ustupuje soukromý život do postraní“. Dostáváme se k tématu rozvodů. Ptám se, zda si respondentka myslí, že je problémem, když si dva lidé nemají co říci, popřípadě, jaké další

důvody by uvedla jako ty hlavní směřující k rozvodu. „No tak to je docela velkej problém, když si nemají co říct, si myslím. Když se navzájem neposlouchají a každý si dělá co chce. Samozřejmě jsou i lidé, kteří to vydrží a jsou na to zvyklí. Mně osobně by tohle ale vadilo. Komunikace je podle mě strašně důležitá. Jako důvod k rozvodu by to asi byl, ale nejdřív by se musel zkusit vyřešit“ Ptám se, zda by respondentka byla ochotná jít do manželské poradny. „Tak asi jo, rozvod je zbytečná věc, když by to šlo ještě nějak zachránit“. I nevěra je podle Míli řešitelná v poradně? „Tak to se obávám, že touhle cestou vyřešit nejde a já osobně bych to v tomhle případě vzala asi zkrátka. Na druhou stranu je něco jinýho, pokud by jsme spolu byli delší dobu manželé. Za této situace bych asi hodně přemýšlela, jestli to opravdu chci tím rozvodem rozbít. V případě nesezdanýho soužití si myslí, že by bylo rozhodování jednodušší. Obecně nevěra je velmi závažnej problém“ A jak by se respondentka zachovala v případě rozvodu k dětem? Měl by se na ně brát ohled? „Rozhodně měl. Partneri by proti sobě neměli zbrojit, ale snažit se problém vyřešit co nejšetrněji. Nemluvím o tom, snažit se manželství zachránit za každou cenu a být spolu kvůli dětem. Ty to stejně vycítíš, že není něco v pořádku“. S respondentkou se dostáváme k tomu, zda v poslední době spatřuje rozšíření trendu nesezdaných soužití? „Tak myslím, že je to vidět hlavně kvůli tomu, co říkají všeobecně v médiích. Je to podobně zveličené, jako hospodářská krize. Na druhou stranu určitě nepopírám, že se ten trend objevuje. Svobodná matka není ničím neobvyklým, ale jak jsem řekla, média tomu dost pomáhají.“ Na to, proč se lidé rozhodnou žít „na hromádce“ Míla odpovídá: „Tak asi je to hlavně z finančních důvodů. Chtějí si vytvořit zázemí. Koupit, zařídit si byt, najít práci a podobně. Ona i samotná svatba je finančně náročná situace. Záleží na tom, co si člověk vybere.“ Na toto navazuji otázkou, zda lidé odkládají svatbu z důvodu nejistoty, zda je to ten pravý(á) a respondentka odpovídá: „Kdo je dneska ten pravý? Důležitý je, aby nám spadly „růžový brýle“ a vymizela ta prvotní zamilovanost. Musíme zjistit, jestli s partnerem dokážeme žít v běžném životě i v dalších letech. To co nám první dva roky nevadilo, se po dalších letech může ukázat jako velkej problém.“

Nakonec chci, aby Míla zhodnotila vlastnosti partnera, které považuje za nejdůležitější. Zejména se ptám na partnerovo vzdělání, zda je důležité, aby dosáhli stejné úrovně. „Kolikrát to vzdělání co má vystudovaný, neukáže zda je ten kluk použitelný pro život. Vzdělání si myslím nehraje velkou roli. Na druhou stranu bych nemohla být s někým, kdo píše „Miluju tě“ s tvrdým Y. O takovém člověku si udělám ihned obrázek. Mezi další pro mě důležité vlastnosti bych zařadila asi praktičnost, cílevědomost a hlavně tu použitelnost pro běžný život. Proto říkám, nemusí to být inženýr, hlavně aby uměl přidělat políčku. Co se týče vzhledu, nemůžu tvrdit, že mi na něm vůbec nezáleží, to bych lhala. Hlavně aby nebyl menší.“

Mirka, 25 let, zaměstnána v administrativě

Opět začínáme první otázkou, týkající se významu manželství a názorových změn na tento význam po revoluci. „Význam manželství? No asi bych spíš řekla, že když se dva v dnešní době vezmou tak je to z důvodu zlepšení si finanční situace. Když bych to měla vzít z pohledu vztahů, tak hlavní roli hraje ta společnost kolem nich. Když se dva vezmou, ukáží tím, že opravdu chtějí být spolu. Můj osobní názor je ten, že pokud se dva mají rádi a chtějí mít rodinu, měli by se po nějakém čase vzít, jelikož podle mě se dnešní společnost tím vyznačuje, že spolu nějaký ten čas pouze chodí a pak se rozhodnou vzít. Myslím, že je to dobrý trend. Co se týče těch posledních dvaceti let, myslím, že význam neklesl, ale změnilo se myšlení lidí a všechno se tak nějak posouvá, včetně sňatků a dětí.“ Respondentky se tedy ptám, zda si myslí, že dnešní mladí lidé, vidí nesezdané soužití jako něco, co je připraví na budoucí sňatek, či je to už alternativa k manželství. „Hodně záleží na výchově, kde jedinec vyrůstá. Jestli je to na velkém městě, nebo na vesnici, kde má kolem sebe rodinu, která na něj tlačí, aby se oženil nebo vdala. Jak už jsem ale řekla, spíš to nesezdané soužití vidím jako něco prozatímního, takový ten mezistupeň. Není to nic špatnýho, ale na druhou stranu by to nemělo trvat moc dlouho, aby to nevyprchalo.“ Dále tedy požaduji po respondentce, aby shrnula odpověď na mou první otázku. „Nějaký hlubší význam manželství asi nemá, když se mají dva rádi, nepotřebují na to mít papír. S tímto papírem je totiž všechno složitější, když dojde k problémům. Takže myslím, že lidé myslí i na „zadní vrátka“, jelikož z nesezdanýho soužití jde snadněji odejít.“ Dostáváme se k další otázce a tou jsou výhody a nevýhody manželství. „Výhody? No jak už jsem řekla, hlavně ty ekonomické,

různé odpočty daní a podobně. Mimo to ti všude nabízejí zvýhodněné rodinné vstupné. Tyhle výhody se vztahují na tvého manžela, na partnera už ne. No a nevýhody manželství? Zatím se k tomu nijak nemůžu vyjádřit. Možná to bude znít dětinsky, ale pokud se s partnerem se kterým nejsem oddána rozejdu, mám pořád vizitku svobodná, takový čistý rejstřík. Nikdo nebude vědět kolik jsem měla vztahů a kolik se mi jich nepovedlo. Kdežto v manželství bych za stejný situace byla už rozvedená, což podle mě není ani v dnešní době dobrá vizitka. Zároveň si myslím, že člověk po několika nevydařených vztazích, ať už manželských nebo ne prostě rezignuje a rozhodne se žít single. Lidé mají z manželství strach, protože je to velká zodpovědnost. Na druhou stranu v dnešní době je rozvod běžnou věcí, takže si lze říci, že se není čeho bát. “ Dále se Mirky ptám na motivy, které by ji vedly ke sňatku. „Tak jedním z motivů by asi byla potřeba dalšího kroku v tom vztahu, když už by byly děti. Aby si mohly říct tohle je moje máma, tohle je můj táta.“ V tuto chvíli se respondentky ptám, zda si tedy myslí, že je to pro děti důležité, aby jejich rodiče byly sezdáni.,, Pro ty děti asi ani ne, spíš pro tu společnost, protože ta na ně kouká. Dnešní děti ve školce nebo ve škole ti klidně řeknou : a jak ty se jmenuješ a jak se jmenuje tvoje máma a táta, proč se nejmenujete stejně. Ani mně by se nelíbilo, kdyby se naši jmenovali každý jinak. Další věc je, že když jsou dva manželé, je to větší záruka toho, že dítě bude zabezpečený z obou stran i po rozvodu. I když v dnešní době si člověk nemůže být ničím jistý. Takže motivem k manželství jsou určitě děti. No a vychutnat si ten okamžik, že si konečně někoho vezmeš, to taky není špatný. Holky mají pořád ty sny, že budou mít dlouhý bílý šaty a budou si aspoň jednou v životě připadat jako princezny. Symbolem manželství je totiž hlavně ta svatba.“ Ptám se, zda si respondentka myslí, že by důvodem či motivem, mohl být i nesouhlas rodičů s nesezdaným soužitím.,, No záleží asi na každém zvlášť. Moji rodiče by asi chtěli, ale když bych jim dala najevo, že to opravdu není to co já chci, tak by to pochopili. V dnešní době někoho do něčeho nutit nemá smysl. Ještě víc se tím naopak utvrdí ten jeho názor. Život je krátký na to, abychom se na někoho ohlíželi. Ale jak už jsem řekla, záleží na jedinci. Dnešní společnost je silně o individualismu“ Dále se zajímám o to, jaké podmínky by měly partneři splnit před tím, než se rozhodnou vzít se.,, Asi hlavní je, aby měl aspoň jeden z nich zaměstnání. Co se týče bydlení, myslím si, že v dnešní době podnájem není žádný problém, tak proč bydlet s rodiči?“ S respondentkou se dostáváme k otázce týkající se rozvodů. Ptám se, jaké jsou podle ní hlavní důvody a zda by se měl brát ohled na děti.

„Vůbec se nedivím, že rozvodů v poslední době přibývá. Dnešní ženy si totiž nenechají nic líbit, začali myslet víc na sebe a jsou tak nějak víc sebevědomý. Nejhlavnější důvodem by bylo násilí, to je neřešitelný důvod. Co se týče nevěry, nevím. V určitých situacích se to dá vyřešit i když ten vztah se bezesporu naruší. Dalším důvodem může být absence společných zájmů, když spolu přestanou mluvit. Ale i to se dá vyřešit. No a děti? Záleží na jejich věku. Ono se nejde omezovat. Jak už jsem řekla, život je krátký na to, abych se omezovala a trpěla kvůli dětem. Důležitý je jak já budu s dětmi komunikovat a co jim dokážu zajistit po tom rozvodu. Být s někým s kým nechci být jen kvůli dětem, je nesmysl, protože ty děti to stejně poznají“. Ptám se respondentky, zda si myslí, že dnešní společnost bere rozvod jako běžnou věc. „ Určitě už to není jako dřív, už se na rozvedeného nekouká skrz prsty, protože těch rozvodů je opravdu hodně. Zase záleží na tom, kde ten dotyčný žije, jinak se k tomu staví lidé na vesnici, jinak ve větším městě, kde se navzájem všichni neznají.“ Tímto se dostáváme k další části rozhovoru. Sleduje Mirka růst trendu nesezdaných soužití?,, Je pravda, že znám spoustu lidí, kteří spolu žijí a nevzali se i když už mají děti. Spíš se divím, když se někdo z mého okolí rozhodne vzít se a hned se ptám proč. Těch sňatků asi vážně není tolik, ale jak jsem řekla, záleží na každém jedinci zvlášť“. Proč se tedy v dnešní době lidé rozhodnou pro soužití na hromádce? Je to z důvodu nejistoty, zda je to ten pravý, ta pravá? „ No tak asi z důvodu ponechat si ty „zadní vrátka“. Lidé řeší věci impulsivně a rychle. Něco neklape, rozhodnu se odejít a nebrání mi v tom papír. Taky je to z důvodu udržení si svojí svobody a možnosti toho úniku. No a ta nejistota? To si nemyslím, asi to ani nejde zjistit, jestli je to ten pravý.“ Poslední otázka se týká výběru partnera. Ptám se, zda je pro respondentku nutné, aby měl její partner stejné dosažené vzdělání. „Asi by mi vadilo nižší vzdělání. Ideální by bylo mít stejný nebo aby měl ten partner vyšší. Nejde to ale takhle škatulkovat. I vysokoškolskej profesor může být hlupák. Vzdělání pro hledání partnera není důležité. Hlavní je, aby ten dotyčný uměl naložit se svou přirozenou inteligencí. No a jiný vlastnosti? Asi cílevědomost, ale ne zákeřnost, zdravé sebevědomí. Dál je hodně důležitá věrnost a ohleduplnost“. Na úplný závěr se této respondentky ptám, zda pro ni hraje v otázce manželství a sňatku nějaký význam to, že je věřící a pochází z věřící rodiny. „V dnešní době, i když se rozhodnou dva lidé pro svatbu v

kostele, tak stejně si to ANO říkají sami sobě. Brala bych to fakt z toho racionálního hlediska, přesto, že jsem věřící.“

Veronika, 22 let, na mateřské dovolené

Opět s respondentkou začínáme s otázkou „*Jaký význam má pro Vás manželství a změnil se tento význam v posledních dvaceti letech?*“ Veronika po chvíli zamyšlení odpovídá: „*Význam manželství? Má pro mě asi význam až od určitého věku, když jsou lidé vyzrálí a dělají to kvůli rodině. Manželství je bezpečnější z hlediska majetku, nemoci. Po revoluci si myslím, že klesl význam, ne kvůli tomu, že už nebyl komunismus, ale kvůli myšlení lidí. Dřív když se vzali, tak spolu už většinou zůstali. Dnes to tak úplně není. Rozvody jsou běžná věc, za kterou se lidé přestali stydět. Žena bývala dřív zaměstnaná jen v domácnosti, já se tak teda cítím taky, ale v tomhle je určitě posun, protože i ženy si budují kariéru a jsou mnohdy i úspěšnější než jejich manželé.“ Pokračujeme otázkou, jak vypadá ideální manželství a jestli vůbec existuje? „*Ideální manželství? Když jsou spolu dlouho, tak se v každém manželství vyskytne krize. Záleží na pohledu, co je ideální manželství. City, nehádat se? Pro mě je hlavní, abychom byli zajištěný, a měli se rádi a chtěli spolu opravdu být.“**

Další otázka se týká výhod a nevýhod manželství. „*Tak asi nejdřív ty výhody - zajištění, dědictví, zajištění v nemoci, takže takové ty ekonomické a materiální věci. No a nevýhody - když se rozvedou, můžou se „ošukat“ navzájem. Další je, nevýhoda těžkého odchodu z manželství. Tohle patří ale i do výhod, člověk se pak snaží víc to udobřit.“* Proč konkrétně Veronika odkládá sňatek? „*Než půjde naše první dítě do školy, chceme se vzít. Dřív nám to nepříjde důležité, nebo jsme nad tím spíš ani tak nepřemýšleli.“* Ptám, jestli její názory může ovlivnit společnost? „*Z hlediska toho, že bydlíme v Praze, tak si nemyslim, že by na dítě koukala společnost jinak. Určitě bych ráda, byla svému dítěti vzorem, aby pak taky chtělo žít v manželství.“*

A jaké jsou pro Veroniku hlavní důvody a motivy proč se vít? „*Určitě láska a přesvědčení, že s tím člověkem chci zůstat.“* A co podmínky, které musí být splněny před sňatkem? „*Jako podmínku bych uvedla samostatné bydlení a nějaké úspory. Je pro mě i důležitá podpora ze strany rodiny, na které mi hodně záleží. Ale asi bych je stejně neposlechla, kdyby mi partnera rozmlouvali a já ho měla ráda.“*

Dostáváme se k rozvodům. Otázka se týká důvodů k rozvodům, jejich vlivu na děti. „*Tak důvody....asi finanční problémy, o kterých bych nevěděla. Kdybychom si nerozuměli, neměli si o čem povídat. Nevěra...to nevím. Jeden úlet by mi asi nevalil, krátkodobou nevěru bych řešila s odborníkem. Pravidelnou nevěru bych neodpustila.“* Ptám se respondentky jak by se postavila k otázce násilí? „*No, na otázku násilí je těžké odpovědět. Ted' ti řeknu, že by to byl okamžitý důvod k rozvodu, ale ve skutečnosti bych po jedné facce asi neodešla. No a vliv na děti...Dítě cítí, že mají jeho rodiče problémy. Záleží na příčině rozvodu. Kdyby to bylo z důvodu vyprchání lásky, ale jinak bysme si rozuměli, tak bych počkala, až budou děti větší a nebudou tak citlivé.“*

Sleduje Veronika, která žije ve velkém městě rozmach trendu nesezdaných soužití? „*Nesezdaný soužití versus manželství? Ted' je to tak 50 na 50, ale nemyslím si, že manželství zmizí ze světa úplně. Ted' už se prostě lidé berou po delší době a ve vyšším věku. Protože studují, dělají kariéru. Já osobně bych se vdala klidně hned, ale jen protože partner je starší a mám s ním jistotu pevného zázemí. Kdybych chodila s někým stejně starým, taky bych se do manželství nehnula. Ideální doba je 5 let na zkoušku a pak se vzít, ale záleží taky na tom v kolika spolu začnou chodit.“*

A jaké vlastnosti jsou pro Veroniku u partnera nejdůležitější? Zajímá se o úroveň jeho vzdělání a je pro ni tato úroveň důležitá? „*Partnerovo vzdělání pro mě není důležité. Na druhou stranu bych nechtěla, aby měl třeba jen základní školu. Miluju tě s trvdym Y je pro mě hodně špatný. Vyšší vzdělání by mi vůbec nevalilo. Hlavní je, aby nebyl lajdák a byl schopnej. Ideální partner by neměl být přehnaně urážlivej a žárlivej. Měl by mít smysl pro humor, abych se nemusela před ním přetvařovat. Zodpovědnost, spolehlivost jsou další důležité vlastnosti. Vzhledově mě musí aspoň ze začátku přitahovat, nemusí to být ale žádná velkej krasavec. Něco v sobě musí mít...takový to charisma, chápeš.“*

Tomáš, 28 let, ženatý, zaměstnán v oblasti strojírenství

Opět začínáme otázkou na význam manželství a změnami názorů na tento význam po revoluci. „Pro mě osobně, má manželství velký význam. Už během školy jsem věděl, že se jednou chci oženit. Děti mají vychovávat manželé a přijde mi to tak přirozený a žádoucí. Jestli se to změnilo po revoluci? Kdysi jsem četl, že sňatků ubylo zejména díky modernější a líp dostupný antikoncepci. Lidé už se nemuseli brát kvůli dětem, ale jak je to doopravdy, to nevím. Určitě lidé přemýšlí jinak, než dříve. Jestli je to zapříčiněný politickou situací nemůžu posoudit. Já bych se oženil tenkrát stejně tak jak v dnešní době.“ Dostáváme se k výhodám a nevýhodám manželství. „Tak výhodou je asi ten papír. Kdyby se se mnou něco stalo, tak má manželka nárok na vdovský důchod. Naopak mám i takovou záruku toho, že se o mě v nemoci postará. Nevýhodou je možná to, že člověk nemůže jen tak utéct a má velkou odpovědnost.“ Ptám se respondenta, zda je náš názor ovlivněn výchovou. „No nevím, asi ne. Naši byli rozvedení, žil jsem s mámou která mě do sňatku nenutila. I přesto jsem se chtěl oženit. Ale u každého to funguje jinak.“ Jaké motivy tedy Tomáše vedly k tomu, aby se oženil a jaké podmínky si před sňatkem stanovil? „No tak asi abych nebyl sám. Chtěl jsem mít dítě a manželku, ne partnerku. Z ekonomických důvodů to určitě nebylo. No podmínky...Asi aby jsme měli kde bydlet, protože u rodičů jsem bydlet nechtěl. Dál abych měl nějakou práci. V neposlední řadě je motivem a podmínkou zároveň, láska. Pro ženu může být motivem i ta samotná svatba a svatební den.“ Později se smíchem dodává, že ho baví nosit prstýnek. Další moje otázka se týkala dětí v manželství. Je pro dítě nebo společnost nutné, aby jeho rodiče byli sezdáni? „No tak asi určitě. Jsou tak líp chráněný státem, kdyby se rodičům něco stalo si myslím. Co se týče té společnosti, myslím, že v dnešní době je už natolik benevolentní, že je to jedno. Jediný problém by snad mohl nastat u těch dětí, spolužáků ve škole nebo ve škole.“ A jaký má respondent názor na rozvody a jejich vlivů na děti? „Kdybych to měl brát podle sebe, tak u nás asi žádná nevěra nebo násilí nehrozí. To jsou asi ty hlavní důvody k rozvodu. Všechno ostatní se dá nějakou cestou vyřešit. Zůstávat spolu kvůli dětem nemá smysl. Když se věčně hádají, je lepší když se rozvedou. Naši se taky rozvedli, když jsem byl ve druháku.“ Na otázku zda sleduje rozmach trendu nesezdaných soužití, respondent odpovídá: „Jo, sleduju. U mě v práci je to docela častěji úkaz. Mají to tak hlavně z ekonomických důvodů, asi se jim to víc vyplatí, nevím. Mně osobně to přijde divný, nepřirozený.“ V souvislosti s tímto, se Tomáše ptám, proč se lidé rozhodnou pro soužití „na hromádce“ a jestli toto nesezdané soužití bere jako alternativu k manželství, či jen jako něco dočasného, co v budoucnosti dospěje k sňatku. „No tak asi to lidé berou jako nějakou zkoušku toho, jestli to spolu vydrží. Zase mi přijde zvláštní, když to spolu takhle zkouší delší dobu, třeba deset let. To už se pak buď vezmou nebo se rozejdou. Přemýšlet dokola o tom jestli je to ten pravý nemá asi smysl.“ Dostáváme se k poslední otázce týkající se vlastností partnera. Je pro respondenta důležitá míra dosaženého vzdělání jeho manželky? „Mně nevádí, že manželka studuje. Aspoň pak bude víc vydělávat a bude mě moc živit. Nemyslím se, že míra vzdělání je až tak důležitá. Ideální asi je, když jsou oba na stejné úrovni. No a další důležitý vlastnosti? Tak asi aby byla hodná a nebyla na peníze. Dobrý vztah k dětem je základ.“

Honza, 24 let, zaměstnán v oblasti strojírenství

Nejprve se s respondentem věnujeme tématu „význam manželství a změna tohoto významu v posledních dvaceti letech“. „Tak pro mě má manželství význam...v budoucnu určitě. Ted' bych se ale ještě ženit nechtěl. Obecně bych se oženil kvůli jistotě, kterou bych měl v manželství a v tím nesezdaným soužití jí tak nevidím. No a jestli se změnil význam? To nevím, dřív si možná lidi manželství víc vážili. Nerozváděli se tolik a zůstávali spolu až do konce života. Dnešní styl života na doživotní slib nebere ohled. Takže asi lidi myslej jinak...jinak fakt nevím.“ Dokáže Honza shrnout výhody a nevýhody manželství? „No tak tou výhodou je ta jistota, po dědický strážce, v nemoci mám větší jistotu, že o mě bude postaráno. No a nevýhody...někdo si řekne, proč se vlastně ženit? Přijdu o majetek o svobodu...No a zase dělat nějakou předmanželskou smlouvu? To se nemusím ženit, že jo. No a největší nevýhodou manželství je pak taky rozvod... Ten bych asi nechtěl zažít.“ Dalším téma se týká motivů, které nás, v tomto případě Honzu vedou do manželství. „Jednou se chci oženit hlavně z lásky. Člověk si musí být jistý, že s tím druhým chce strávit zbytek života. No a taky bych asi nechtěl vychovávat děti

mimo manželství. V manželství jsou pořád líp zabezpečený, si myslím.“ Jelikož respondent zmínil děti, ptám se ho, zda si myslí, že dnešní společnost se stále staví negativně k situaci vychovávání dětí v nesezdaném soužití? „Ne, to si nemyslim, každému je to jedno. Nebo aspoň těm mladším lidem. Ty babičky a dědové se na to možná ještě koukaj skrz prsty.“ A jaké podmínky by chtěl respondent splnit před tím, než se ožení? „No, asi bych chtěl mít našetřený nějaký peníze, mít zaměstnání a svoje bydlení.“ Dostáváme se k tématu rozvodů. Co by byla jistá příčina žádosti o rozvod a co naopak ne? Bral by respondent ohled na děti? „Nevěra...I když asi jen ta opakovaná. Pak třeba kdyby utrácela zbytečně peníze a já o tom nevěděl, nebo kdyby byla zlá na děti. Na ty děti bych bral ohled, hlavně kdyby byly ještě malé.“ V druhé části rozhovoru si s respondentem povídáme o nesezdaném soužití. Sleduje Honza rozmach tohoto trendu? „No, v mém okolí nemám nikoho, kdo by žil na hromádce a měl děti. Vždycky se ty lidi vezmou. Svobodný zůstávají jen když mají za sebou nějakou negativní zkušenost. Třeba kamarád byl jednou ženatý a už se nikdy ženit nechce...Právě kvůli tomu rozvodu. Myslím, že je normální spolu žít pár let a pak se buď vzít, nebo se rozejít.“ V souvislosti s tímto se respondenta ptám, zda v nesezdaném soužití spatřuje tedy jen přípravu na budoucí manželství, či je to podle něj určitá alternativa k manželství...něco trvalého? „Nemyslim si, že jednou manželství úplně zmizí. Spíš je to fakt o tom, že teď ty lidi nepospíchaj do manželského života a dýl si to jen zkoušej spolu žít. Ale zároveň se chtějí ženit, vdávat. Každá holka se chce přece vdávat kvůli té svatbě, ne?“ Dostáváme se k vlastnostem, které Honza u partnerky považuje za nejdůležitější. Hraje pro něj roli výše jejího vzdělání? „Myslím, že je velkej rozdíl mezi tím, jestli je holka vzdělaná a tím jestli je chytrá. Pro mě je důležitá právě ta chytrost. Bude mít sice titul, ale nebude umět vzít hadr do ruky? To bych nechtěl. Jinak by mi samozřejmě nevadilo, kdyby měla vyšší úroveň vzdělání. No a ty ostatní vlastnosti? Asi klasika...hodná, věrná, nesmí být líná a pohodlná.“

Pavel; 23 let; student vysoké školy

I s posledním zpovídaným respondentem začínáme tradičně s otázkou „jaký význam má pro Vás manželství, popřípadě klesl jeho význam v posledních dvaceti let?“ „Tak nejdřív bych se asi zaměřil na druhou část otázky. Nejsem asi ten správný člověk, který to může posoudit, jelikož jsem vyrůstal po revoluci a co bylo před tím znám jen z vyprávění. Je asi fakt, že manželství byla dřív výhodná věc. Nemyslim si ale, že kvůli zrušení půjček, nebo jinejch výhod by v dnešní době lidé odkládali sňatek. Z těch důvodů tomu tak asi bylo prvních pár let po roce 89, ale dnešní mladá generace prožila celej nebo téměř celej život už za nového režimu a nemůže teda současnou situaci s ničím porovnávat. Mladí lidé prostě raději cestujou, jelikož mají tu možnost. Chtějí si vybudovat kariéru na základě svého dlouholetého studia který je dneska běžnou věcí. No a tím se vlastně dostávám k té první části na kterou ses ptala. Pro mě osobně manželství význam má, ale až od určitého okamžiku, který u mě ještě nenastal. Jediné, co ti teď můžu říct, že jednou se oženit chci.“ Na základě této odpovědi se respondenta ptám, jak by shrnul výhody a nevýhody manželství. „Když to budu brát čistě z racionálního hlediska, tak po ekonomický a zajišťovací stránce je podle mě manželství stále ještě lepší než soužití na hromádce jak pro samotný manžele, tak pozděj pro jejich děti. Na druhou stranu nevýhodou je omezování naší svobody. Člověk se cítí stále mlád a svobodný a chce se tak cítit co nejdýl. Další nevýhodou jsou tahanice při případném rozvodu.“ Pavel zmínil téma dětí v manželství. Ptám se ho, zda je pro samotné dítě lepší, jsou-li jeho rodiče sezdáni a jak popřípadě nahlíží společnost na nesezdaný pár s dětmi. „Jak už jsem řek, z pohledu zajištění dítě je manželství lepší volbou. Pro samotný dítě asi nehraje do určitého věku žádnou roli, jestli se jeho rodiče vzali, nebo ne. Pozděj se ale dostane do fáze, kdy mu to začne být divný a bude požadovat vysvětlení, proč se jmenuje každý jinak, když Pepíčkovi rodiče se jmenujou stejně. Společnost dospělých lidí je podle mě už dost liberální na to, aby pochopila soužití na hromádce. Nepočítám do toho tu starší generaci, která vyrůstala právě v té předrevoluční době. Moje babička to třeba nikdy nepochopí.“ Další moje otázka se týkala motivů či důvodů volby manželství, popřípadě nesezdaného soužití. „Pro mě osobně je nejdůležitějším motivem láska. Asi jsem staromódní, ale nikdy bych se neoženil bez lásky, třeba jen pro peníze. Dalším motivem může být právě to dítě, který nechtějí rodiče přivést do neúplné rodiny. Třeba i snadnější jednání s úřady kvůli půjčkám, různým smlouvám a podobně, může být racionálním důvodem ke sňatku. Nesezdané soužití naopak volí lidé, kteří se nechtějí vázat a přidělovat si problémy svatbou.“ A jaké

podmínky by měly být podle respondenta před sňatkem splněny?., *Rozhodně oboustranná láska, společné bydlení, které si po nějaký čas měli možnost vyzkoušet, no a asi i jistota zaměstnání.*“ V tuto chvíli přichází na řadu otázka, zda je v dnešní době nesezdané soužití alternativou k manželství, či je to právě jenom bydlení a chození na zkoušku, které se časem změní na manželství?., *Přesně tak, podle mě je to často jenom přechodná věc. Neříkám, že tohle soužití někdo nebere jako trvalej stav. Ale přímo jako alternativa k manželství? To si nemyslim.*“ Dostáváme se k otázce rozvodů. Jaké jsou podle Pavla hlavní důvody k rozvodu, které z toho jsou řešitelné a které naopak ne. *„Nevěra by byla pro mě asi hlavní rána pod pás. Co jde vyřešit? Nevim, asi jsem skeptik, ale podle mě, když se něco mezi dvěma pokazí, tak je to prostě pokazený a žádněj psycholog to za pětikilo na hodinu nevyřeší.“* A co děti? Měl by se na ně brát při rozvodu ohled? *„Určitě měl, ale ne vždycky to jde, že jo. Nehádat se před nima je někdy nadlidský výkon. Ale jestli kvůli dětem zůstávat někde, kde to neklape? Nevidim to jako to nejlepší řešení.“* Dostáváme se k tématu nesezdaného soužití. Sleduje respondent rozmach tohoto trendu?., *Určitě sleduju. I když teď nevím, jestli to není jen proto, že o tom mluví moje babička, která se neustále pohoršuje nad tím, jak spolu můžou mít dítě a nevzít se. Asi se musí rozlišovat právě to trvalý nesezdaný soužití a to dočasný. Kde bere babička jistotu, že právě ty dva se nikdy nevezmou?“* Poslední otázka se týká výběru partnera a požadavků respondenta na vyšší partnerčina vzdělání. Jaké vlastnosti jsou tedy pro Pavla nejdůležitější? *„Tak asi klasická odpověď, aby byla hodná, ohleduplná, věrná a tolerantní. Že na vzhledu nezáleží je do jistý míry klišé a do jistý míry lež. Nebudu tvrdit, že mi je jedno, jak partnerka vypadá, nebo jak se obléká. No a vzdělání? Chce se mi říct, že je to jedno, ale na druhou stranu... nějakou hlupačku bych vedle sebe asi nesnesl. Ideální by bylo, kdyby jsme byli oba dva na stejný úrovni, případně já na vyšší.“*

